

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KOMPOZICE V SOUČASNÉ ŠPANĚLŠTINĚ

Composition in contemporary Spanish

Bc. Michaela Hrabětová

2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D. za ochotu a cenné připomínky při vedení mé diplomové práce.

Velké poděkování patří také mé rodině za podporu během celého mého studia.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Michaela Hrabětová

ABSTRAKT

Diplomová práce s názvem „Kompozice v současné španělštině“ se zaměřuje na kompozici jako jeden z hlavních interních slovotvorných procesů ve španělštině. Na teoretické jazykovědné rovině bylo cílem naší práce podat přehlednou klasifikaci španělských kompozit a na praktické výzkumné rovině práce jsme se zaměřili na analýzu aktuálního stavu vývoje španělských kompozit.

V teoretické části práce jsme kompozici začlenili spolu s derivací a parasyntézou mezi základní interní slovotvorné procesy španělštiny. Tyto procesy jsme definovali a uvedli základní terminologii, která s těmito procesy souvisí a je nutná pro jejich správné pochopení, jako je např. lexikální báze, morfémy, slovotvorná pravidla a jejich restrikce, produktivita či blokace. Pro klasifikaci kompozit jsme zvolili za základní kritérium ortografickou jednotu kompozit, díky čemuž jsme odlišili kompozita ortografická a syntagmatická. Dále jsme pro obě tyto skupiny představili detailnější klasifikaci dle následujících kritérií. Pro ortografická kompozita jsme zvolili slovnědruhové hledisko výsledného kompozita a syntagmatická kompozita jsme rozdělili dle jejich struktury.

V praktické části práce jsme se zaměřili na dvě hlavní otázky, a to na ortografickou podobu vybraných kompozit a způsob tvorby jejich plurálních forem. Všechna vybraná kompozita jsme analyzovali ve třech odlišných jazykových korpusech, díky čemuž můžeme naše výsledky považovat za validní.

V otázce ortografické podoby jsme díky korpusové analýze ověřili, že pro většinu vybraných juxta pozičních kompozit je nejčastější formou pravopisně oddělená varianta, zatímco u adjektivních kompozit je častější varianta ortograficky jednotná či varianta se spojovníkem. Ověřili jsme, že ortografická podoba plurálních forem kopíruje frekvenci forem singuláru. Co se týče otázky plurálních forem jako takových, u juxta pozičních kompozit se nejčastěji vyskytují formy s plurálním morfémem u první složky, u adjektivních kompozit je situace odlišná a nejčastější jsou varianty s plurálním morfémem i u druhého elementu kompozita. Díky korpusové analýze jsme prokázali, že v současnosti jsou používány u juxta pozičních kompozit také varianty ortograficky jednotné, a to jak v singuláru, tak v plurálu. Dokonce se objevují i tvary, u kterých je plurální morfém vložen v ortograficky jednotné variantě mezi dva elementy příslušného kompozita.

ABSTRACT

The diploma thesis "Composition in contemporary Spanish " focuses on compounding as one of the most important processes in word formation. The purpose of our thesis on level of theoretical linguistics is to provide clear typology of Spanish compound words. On level of linguistics research our objective is to analyze current development of Spanish compound words.

In theoretical part of our work we defined compounding together with derivation and parasynthesis as main word-formation processes that contribute to the growth of Spanish lexicon. Apart from these processes we also defined other important terms connected to this topic and essential for good understanding of it as lexical base, morpheme, word formation rules and their restrictions, productivity or blocking.

We decided to classify Spanish compound words according to their orthographic character into two main groups – orthographic and syntagmatic compounds. In addition we subdivided these two groups; orthographic compounds were classified according to word class of the final compound, syntagmatic compounds were classified according to their internal structure.

In practical part we focused on two main topics – orthographic form of studied compounds and the way of their plural formation. All compound words that we studied were analyzed in three different text corpora which provided us enough relevant data and validated our results.

The analysis showed us that juxtapositional compounds are mostly used with a space between elements while adjectival compounds are usually found in a hyphenated form or as one unit. We verified that from orthographical point of view the frequency of plural forms is analogous to the singular ones. When it comes to plural forms, juxtapositional compounds form plural in most cases by adding plural morpheme to first compound element, on the other hand adjectival compounds more usually add plural morpheme to the second element as well. We have also verified that there are even varieties of compound words that are orthographically unified and add plural morpheme between their compound elements.

Klíčová slova:

Kompozice

Morfologie

Slovotvorba

Restrikce

Produktivita

Ortografická kompozita

Syntagmatická kompozita

Key words:

Composition

Compounding

Morphology

Word formation

Restrictions

Productivity

Orthographic compounds

Syntagmatic compounds

Obsah

Úvod	10
1 Proces slootovorby ve španělštině	12
1.1 Procesy obohacování slovní zásoby	12
2 Definice základních termínů souvisejících se slootovorbou a kompozicí	15
2.1 Lexikální báze a morfémy	15
2.2 Slootovorná pravidla a jejich restrikce	16
2.3 Produktivita	18
2.4 Blokace	19
3 Slootovorné procesy - derivace, kompozice a parasyntéza	20
3.1 Derivace	20
3.2 Kompozice	21
3.3 Parasyntéza	22
4 Struktura kompozit	24
4.1 Syntaktické vztahy uvnitř kompozit	25
5 Klasifikace kompozit	27
5.1 Ortografická kompozita	27
5.1.1 Kompozita nominální	28
5.1.2 Kompozita adjektivní	30
5.1.3 Kompozita verbální	32
5.1.4 Kompozita adverbální	32
5.1.5 Neoklasická kompozita	32
5.2 Syntagmatická kompozita	34
5.2.1 Syntagmatická kompozita s předložkou	35
5.2.2 Syntagmatická kompozita se strukturou N + A	37
5.2.3 Syntagmatická kompozita juxta poziční	38
5.2.4 Rozdíly mezi syntagmatickým kompozitem a souslovím	39
6 Fonologické zvláštnosti kompozit	41
6.1 Přízvuk	41
6.2 Změny hlásek na hranici bazových morfémů	41
7 Analýza kompozit v jazykových korpusech	43
7.1 Jazykové korpusy	44
7.1.1 Korpusy Španělské královské akademie	44
7.1.2 Český národní korpus	45

7.2	Korpusová analýza vybraných kompozit	45
7.2.1	Juxtapoziční binominální kompozita	45
7.2.2	Shrnutí korpusové analýzy binominálních kompozit.....	56
7.2.3	Kompozita s adjektivní složkou.....	58
7.2.4	Shrnutí korpusové analýzy kompozit s adjektivní složkou.....	65
Závěr	66
Resumen	70
Bibliografie	74
Seznam tabulek	76

Seznam zkratek

A	- Adjetivo (přídavné jméno)
Adv.	- Adverbio (přídavné jméno)
CORPES XXI	- Corpus del Español del Siglo XXI
CREA	- Corpus de Referencia del Español Actual
N	- Nombre (podstatné jméno)
P	- Tema patrimonial (španělský element)
Prep.	- Preposición (předložka)
RAE	- Real Academia Española
RENFE	- Red Nacional de Ferrocarriles Españoles
T	- Tema grecolatino (řecký či latinský element)
UNED	- Universidad Nacional de Educación a Distancia
V	- Verbo (sloveso)
*	- značí neexistující či agramatický tvar

Úvod

Tato práce se zaměřuje na jedno z mnoha slovotvorných témat lingvistiky španělštiny, a to konkrétně na kompozici. Kompozice je jedním ze slovotvorných procesů, díky kterým dochází k obohacování slovní zásoby. V současné době se španělština obohacuje také prostřednictvím jiných procesů, z nichž jeden z značně produktivních je přejímání cizích slov. Prostřednictvím kompozice ovšem v historickém vývoji španělštiny vzniklo velké množství slov a po derivaci se jedná o nejvýznamnější slovotvorný proces. Jazyk jako takový se neustále vyvíjí, a proto se neustále vyvíjejí i existující kompozita. Jak vyplývá z názvu práce, nás bude zajímat dnešní, synchronní pohled na španělská kompozita.

Obsahově bude následující práce rozdělena na dvě části - část teoretickou a část praktickou. V teoretické části bude představena kompozice v souvislosti s dalšími dvěma hlavními slovotvornými procesy, s derivací a parasyntézou, a také spolu s dalšími procesy obohacování slovní zásoby.

Před samotnou klasifikací jednotlivých druhů kompozit se pokusíme definovat základní termíny, které se slovotvornými procesy a především s kompozicí souvisejí.

Na závěr teoretické části představíme typologii kompozit. Ve španělské lingvistice existuje velké množství takových typologií. Ty vycházejí z různých klasifikačních kritérií. Nejčastěji se jedná o kritérium pravopisné či o kritérium syntaktických vztahů mezi jednotlivými elementy kompozita. Jiné typologie se zaměřují na hledisko výstupní kategorie daného kompozita, či kompozita klasifikují dle toho, jakými slovními druhy jsou příslušné elementy daného kompozita. V detailnější klasifikaci jednotlivých kompozit je možné také zapojit i hledisko sémantické. V této práci se pokusíme o vytvoření přehledné typologie kompozit na základě jednoznačných kritérií. Jsme si vědomi, že mnoho z aktuálně používaných kompozit je obtížné jednoznačně zařadit, ať už z důvodu kolísání formy či z důvodu různé interpretace významových či syntaktických vztahů mezi elementy. Na problém formální podoby kompozit se částečně pokusíme nalézt odpověď v praktické části práce.

Druhá, praktická část práce se zaměří, jak již bylo řečeno výše, na analýzu současného stavu španělských kompozit. Pro tuto analýzu využijeme dostupné

jazykové korpusy. Abychom ověřili platnost výsledků, využijeme zároveň tři různé korpusy, obsahující texty různého druhu, geografického i časového původu.

Analýza bude provedena na vzorku zvolených španělských kompozit, vybraných v průběhu teoretické práce. Základním kritériem pro jejich výběr bude skutečnost, zda se jedná o kompozita, u kterých dochází ke kolísání forem. Zároveň se zaměříme na takové kolísání forem, které je možné ověřit prostřednictvím korpusové analýzy. Hlavními dvěma tématy, na která se v korpusové analýze zaměříme, je kolísání pravopisné jednoty jednotlivých kompozit a způsob tvorby plurálových forem. U pravopisné jednoty se jedná o otázku, zda jsou daná kompozita psána ve formě dvou slov, ve formě se spojovníkem, či zda u nich dochází ke spojování v jeden pravopisný celek. U plurálových forem se budeme kromě formální pravopisné úpravy zaměřovat také na proces přijímání plurálových morfémů. Konkrétně se budeme věnovat otázce, zda plurálový morfém přibírá pouze první element kompozita, pouze druhý element, či zda je použit u obou složek příslušného kompozita.

Výsledky korpusové analýzy budou shrnuty na konci praktické části práce a v závěru práce budou představeny hlavní poznatky, ke kterým za pomoci korpusové analýzy dojdeme.

1 Proces slovotvorby ve španělštině

Slovní zásoba každého jazyka se neustále mění a vyvíjí. Jazyky se obohacují o nová slova, a to jak na základě interních, tak externích procesů, tedy buď jazyk vytváří nová slova prostřednictvím vlastních jazykotvorných prostředků, nebo nová slova vznikají díky vlivu ostatních jazyků, jejich vlastních systémů, konstrukcí či slov.

Slova ze slovní zásoby zároveň ale také mohou postupně mizet, a to především v případech, kdy mizí i skutečnosti, k jejichž pojmenování příslušná slova sloužila.

V poslední době se obohacování slovní zásoby všech jazyků děje především prostřednictvím externích procesů, jakým je například přejímání cizích slov, neboť kontakt mezi jazyky navzájem je stále intenzivnější. Proto se i cizí slova stále snadněji a rychleji usazují ve slovní zásobě našeho jazyka, aniž bychom to považovali za nepřírozené.

Ezquerria¹ uvádí, jaký je procentuální podíl složek slovní zásoby španělštiny dle jejich původu. Slova původní, která pocházejí z latiny (tzv. *palabras patrimoniales*, tedy slova z latiny bez pozdějších humanistických přejímek), tvoří ve španělštině pouze 23 % celé slovní zásoby. Větší část, celkem 41 %, zastupují výpůjčky a 35 % slovní zásoby jsou slova vytvořená slovotvornými procesy, a to nejčastěji za pomoci derivace. Nicméně frekvence jejich užití je velice odlišná, neboť slova původní jsou používána v 81 % případů, výpůjčky v 10 % a slova nově vytvořená pouze v 8 %. Z toho vyplývá, že přestože slova původní (*patrimoniales*) jsou v lexiku zastoupena procentuálně nejméně, jsou používána nejčastěji, a naproti tomu frekvence používání výpůjček je velmi nízká. Důvodem je skutečnost, že výpůjčky tvoří především specializovanou slovní zásobu, zatímco slova původní slouží k vyjádření každodenních situací, a proto je také jejich používání častější.

1.1 Procesy obohacování slovní zásoby

Obohacování slovní zásoby může probíhat na základě několika různých procesů, kterými jsou²:

- **revitalizace**, která spočívá v procesu, při kterém slova již v jazyce existující, ale která byla po určitou dobu nepoužívána, jsou znovu začleněna do aktuální slovní

¹ EZQUERRA, Manuel Alvar. *La formación de palabras en español*. Arco libros, 1993, s. 10.

² Tamtéž, s. 20.

zásoby, nicméně v pozměněném smyslu. Příkladem revitalizace ve španělštině může být slovo *azafata*, jehož původní význam byl „služka královny“ a v dnešní době se používá pro označení letušky;

- **onomatopoeie**, pro kterou se v českém jazyce používá ekvivalent zvukomalba a jejímž základem je napodobení mimojazykové skutečnosti slovy. Přestože se tyto skutečnosti napříč zeměmi a tedy i jazyky shodují, onomatopoeie nejsou vždy identické, a proto slova určená k vyjádření štěkání psa, kokrhání kohouta nebo bučení krávy se v jazycích mírně odlišují;

- **přejímání cizích slov**, kterými mohou být cizí slova začleněná v původní nebo upravené podobě do slovní zásoby přebírajícího jazyka. Speciálním případem přejímání cizích slov jsou kalky, jež vznikají jako více či méně doslovné překlady z cizího jazyka do jazyka přebírajícího;

- **tvorba nových slov**, která se od předchozích procesů liší tím, že využívá elementy v jazyce již přítomné a za pomoci morfologických procesů z nich vytváří nová slova. Základními morfologickými procesy, prostřednictvím kterých nová slova vznikají, jsou **derivace**, **kompozice** a **parasyntéza**. Rozdíly mezi těmito procesy budou představeny v následující kapitole.³

Do procesů, které obohacují slovní zásobu, se ve španělštině zařazuje dále **akronymie a zkracování (*acortamiento*)**.

Zkracování neboli *acortamiento* je procesem, při kterém se vypouští koncové slabiky slov a vznikají tak slova kratší, příkladem může být termín *cole* pro *colegio*, *cine* pro *cinema* nebo *profe* pro *profesor*.

Akronymie spočívá ve vytvoření nového slova za využití začátku prvního slova s koncem druhého slova, případně v menším počtu případů dochází k využití konce prvního slova a začátku druhého, př.: *autobús* - *automóvil* + *omnibús*, *aceriales* - *aceros* + *industriales*.

Tento proces je častý také pro španělská jména, př.: *Maribel* - *María Isabel*, *Juanjo* - *Juan José* atd.

³ EZQUERRA, Manuel Alvar. *La formación de palabras en español*. Arco libros, 1993, s. 20.

Do procesu akronymie se zařazuje také proces tvorby slov z počátečních písmen víceslovných názvů: př.: *RENFE*, *UNED*, *ovni* atd.⁴

⁴ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 36.

2 Definice základních termínů souvisejících se slovtvorbou a kompozicí

V následující kapitole budou představeny základní termíny, které souvisejí se slovtvorbou a které budou v průběhu práce používány.

2.1 Lexikální báze a morfémy

Lexikální báze je:⁵

- a) kořen slova
- b) téma/kmen slova u slovesných forem

Rozdíl mezi těmito dvěma termíny spočívá v jejich užití v souvislosti se slovesnými formami. Kmen slova u slovesných forem obsahuje jak kořen, tak tematickou (kmenovou samohlásku), která určuje, do které konjugační třídy dané sloveso spadá (samohláska: *-a*, *-e*, *-i*). Kořenem slovesa *amar* je tedy *am-*, zatímco jeho kmenem je *ama-*, neboť zahrnuje i tematickou samohlásku první slovesné třídy. Kmen je tedy pro slovesné formy rozsáhlejší než kořen, zatímco pro ostatní slovní druhy je kmen a kořen identický.

Při tvorbě nových slov jsou k lexikální bázi připojovány morfémy (nejmenší významuplná seskupení fonémů), které mohou být dvojího druhu: **gramatické** a **lexikální**. Lexikální morfémy slouží ke změně významu lexikální báze, ke které jsou připojeny (př.: *jardín*, *jardin-ero* - dochází ke změně významu), zatímco připojením gramatického morfému dochází pouze ke změně gramatické kategorie příslušné báze (př.: *jardin-ero* vs *jardin-ero-s*).

Dalším méně rozšířenou klasifikací morfémů je jejich dělení na **volné** a **vázané**. Volné morfémy mají podobu slov a mohou stát samostatně v rámci věty, zatímco vázané morfémy jsou svázány s jinými morfémy v rámci jednoho slova a samostatně stát ne mohou.⁶

⁵ ŠTICHAUER, Pavel. *Derivace a kompozice v diachronní perspektivě: nomina agentis ve vývoji italštiny*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2008, s. 17.

⁶ ZAVADIL, Bohumil; ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Karolinum, 2010, s. 26.

2.2 Slovotvorná pravidla a jejich restriktce

Vznik nových slov probíhá podle určitých pravidel, která mohou za skutečnost, že při derivaci není možné spojit jakoukoliv bázi a derivační morfém ani při kompozici spojit dva různé bazové morfémy. Omezení, kterými se tyto kombinace řídí, se nazývají restriktce. Pro slovotvorná pravidla je nutno vzít v potaz několik různých skutečností, a proto jsou určité konstrukce možné (viz a.) a jiné nikoliv (viz b), přestože u jiných identických konstrukcí odpovídající spojení fungují (srovnání a. a b.).

a. *afloraban, floración, coliflor*

b. **floraban, *afloración, *floricol*

Pavel Štichauer⁷ uvádí rozdělení slovotvorných pravidel vypracované Danielle Corbinovou⁸, která slovotvorná pravidla považuje za mechanismus tvořený následujícími třemi operacemi:

1. **strukturní**: stanovuje vstupní a výstupní kategorii (substantivum/adjektivum/adverbium atd.)
2. **sémantická**: zajišťuje význam výsledné formace
3. **morfologická**: slouží k tomu, aby byly dvě výše uvedené operace morfologicky realizovány určitým slovotvorným prostředkem (např. sufixem).

Ke každé ze tří výše uvedených rovin slovotvorného pravidla přísluší určitý typ restrikcí, které shrnuje následující tabulka:

Rovina slovotvorného pravidla	Typy restrikcí
1. strukturní	syntaktické (kategoriální)
2. sémantická	sémantické
3. morfologická	morfologické, fonologické, sémantické

Tabulka 1: Schéma slovotvorného pravidla⁹

Ve španělštině je možné najít následující příklady výše uvedených restrikcí:

⁷ ŠTICHAUER, Pavel. *Tvoření slov v současné italštině*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2007, s. 20.

⁸ CORBIN, Danielle. La morphologie lexicale: bilan et perspectives. In: *Travaux de linguistique* No. 23. Louvain-la-Neuve: Duculot, s. 39

⁹ ŠTICHAUER, Pavel. *Tvoření slov v současné italštině*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2007, s. 20.

- **fonologické:** souvisejí s fonologickou charakteristikou báze, např. prefix *re-* (př.: *reescribir, releer, repensar*) se nepoužívá, pokud báze začíná na vibrantu (př.: **rerealizar*);
- **morfologické:** souvisejí s morfologickou strukturou báze, např. sufix *-miento* se nepoužívá se slovesy, která končí na *-ificar* (př.: *calcificar - *calcificamiento, calcificación, clasificar - *clasificamiento, clasificación*);
- **syntaktické/kategoriální:** souvisejí s lexikální kategorií báze, subkategorizačními charakteristikami sloves (např. tranzitivnost - netranzitivnost) atd.; např. sufix *-ble* se připojuje k slovesným bázím (*soportar - soportable*), zatímco sufix *-al* se připojuje k nominálním bázím (*cultura - cultural*) a sufix *-ez* k bázím adjektivním (*plácido - placidez*);
- **sémantické:** souvisejí s významovou složkou daného slova a vycházejí z inherentní vlastnosti dané báze; jedná se o významový požadavek, pro který je obtížné stanovit obecné podmínky kategorizace, neboť se individuálně odlišují; příkladem sémantické restrikce může být podmínka, že předponu *in-* není možné pojit se slovy s negativním významem, nebo naopak předponu *re-* je možno pojit jen se slovesy změny stavu atd.

Příkladem sémantických restrikcí kompozit je podmínka, že u adjektivních kompozit se strukturou NiA musí jmenná složka označovat část těla (př.: *pelirrojo, paticorto, cuellilargo*).

Mnoho sémantických restrikcí je omezeno také pragmatickým faktorem, zda výsledné spojení je logicky možné, nebo zda splňuje danou presupozici. Štichauer¹⁰ zmiňuje článek Edwina Williamse z roku 1973 citovaný Aronoffem¹¹, ve kterém je pro předponu *re-* uvedena další presupozice, kromě podmínky slovesa změny stavu, a to podmínka, že daná akce vyjádřená slovesem byla již jednou vykonána (př.: angl. - *John washed the dishes. John rewashed the dishes*).¹²

¹⁰ ŠTICHAUER, Pavel. *Derivace a kompozice v diachronní perspektivě: nomina agentis ve vývoji italštiny*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2008, s. 35.

¹¹ ARONOFF, Mark. Word formation in generative grammar. In: *Linguistic Inquiry Monographs Cambridge, Mass.*, 1976, 1: 1-134, s. 50. [online]. [cit. 2. 8. 2015].

¹² ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 57. [online]. [cit. 2. 8. 2015].

2.3 Produktivita

V morfologii a především v teorii slovo tvorby je značně diskutována otázka produktivity, která slouží k označení schopnosti určitých modelů tvořit nová slova. Produktivita bývá odborníky vztahována k různým jazykovým procesům a za produktivní tak bývají označovány afixy, morfologické procesy, jazyková pravidla, slova samotná, skupina procesů nebo například systém jazyka jako takový.¹³

Kvantitativní studie se zaměřují nejčastěji na míru produktivity konkrétních afixů, případně morfologických procesů, které jsou následně rozřazovány do skupin od neproduktivních až po velmi produktivní. Existuje mnoho různých přístupů k měření produktivity, z nichž některé se zaměřují na produktivitu historickou, zatímco jiné na produktivitu potenciální. Ze studií vyplývá, že míra produktivity konkrétního afixu se může také v průběhu času měnit. Existují afixy, které byly v minulosti velmi produktivní, zatímco v současnosti mají produktivitu velmi nízkou.¹⁴

Obvykle jsou za produktivní považovány slovo tvorné procesy, které nemají velké množství omezení a navíc jsou tato omezení jasně definována. Výsledkem produktivních procesů jsou nejčastěji také pravidelné tvary ze sémantického hlediska. Příkladem aktuální produktivity ve španělštině může být proces derivace ve dvojí podobě, který byl uplatněn na nedávno převzaté slovo z angličtiny *escáner*: Z tohoto základu vznikla prostřednictvím dvou různých sufixů: *-ear* a *-ble* dvě nová slova: *escanear* a *escaneable*.

Produktivita určitého slovo tvorného pravidla může být omezena takzvanou blokací (šp. *bloqueo*), prostřednictvím kterého již existující slovo zabráňuje tvorbě komplexního slova se stejným významem.

¹³ BAUER, Laurie. *Morphological productivity*. Cambridge University Press, 2001, s. 12. [online]. [cit. 2. 8. 2015].

¹⁴ DU, Lifang; ZHANG, Xuezhong. A Survey of the Measurements of Morphological Productivity. *English Language Teaching*, 2010, 3.1, s. 60. [online]. [cit. 10. 8. 2015].

2.4 Blokace

Faktorem, který omezuje produktivitu tvorby nových slov, je tzv. **blokace**. Jedná se o jev, kdy již existující slovo zamezuje vzniku nového slova, které by mělo stejný význam. Účelem blokace je tedy zamezit neúměrnému vzniku homonym.

Příkladem blokace ve španělštině a v dalších románských jazycích jsou přídavná jména na *-oso* (*furioso, glorioso, armonioso*), z nichž abstraktní substantiva nevznikají za pomoci přípony *-idad* (**furirosidad, *gloriosidad, *armoniosidad*), jak je tomu zvykem u jiných slov (*rugoso - rugosidad, minucioso - minuciosidad*). Dochází totiž k blokaci těchto delších forem substantivy *furia, gloria, armonía*, které v jazyce existují a představují formy jednodušší, co se týče struktury.¹⁵

¹⁵ ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 60. [online]. [cit. 10. 8. 2015].

3 Slovotvorné procesy - derivace, kompozice a parasyntéza

Jak již bylo zmíněno výše, charakteristickým rysem slovotvorných procesů je použití elementů, které v jazyce již existují. S jejich pomocí se vytvářejí slova nová.

Přestože tématem této práce je kompozice, považujeme za nutné stručně také definovat zbylé procesy - derivaci a parasyntézu - neboť toto usnadní jednotlivé slovotvorné procesy mezi sebou rozlišit.

3.1 Derivace

Hlavní rozdíl mezi derivací a kompozicí spočívá ve skutečnosti, že proces kompozice využívá kombinace dvou nebo více elementů, které mohou každý jako takový stát samostatně, zatímco u derivace jeden z použitých elementů stát samostatně nemůže. Derivace tedy využívá jeden element samostatný a druhý, který je možné použít pouze ve spojení s dalším elementem.¹⁶

Nejčastějším druhem derivace je derivace, která využívá afixy, tedy sufix nebo prefix, který připojuje k bázevému morfému: např. *cant-ante*, *in-maduro* atd.

Nicméně existuje i derivace, která nevyužívá afixů, ale u které dochází k modifikaci bázevého morfému (tzv. *derivación no afijal*), např. *perdón* (vzniklé z *perdonar*), *desliz* (vzniklé z *deslizar*).¹⁷

Báze obecně může být podstatné jméno, přídavné jméno nebo sloveso, ovšem výsledkem derivace mohou být také příslovce.

Afixy jsou definovány jako vázané morfémy, které nemohou být samostatně použity v syntaktických strukturách. To ale neznamená, že nejsou vybaveny významem, právě naopak. A proto kombinací afixu a báze vzniká nové slovo s novým významem.¹⁸ Tím se odlišuje derivace také od flexe, neboť u flexe prostřednictvím přidání gramatického morfému nevzniká nové slovo, ale pouze se mění jeho gramatická kategorie (např.: *hij-o*, *hij-a*, *hij-o-s*, *hij-a-s*).¹⁹

¹⁶ EZQUERRA, Manuel Alvar. *La formación de palabras en español*. Arco libros, 1993, s. 20.

¹⁷ ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 61. [online]. [cit. 12. 8. 2015].

¹⁸ ŠTICHAUER, Pavel. *Tvoření slov v současné italštině*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2007, s. 28.

¹⁹ ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 65. [online]. [cit. 12. 8. 2015].

Dle použitého druhu afixu je možné derivaci rozdělit na tyto druhy: prefixaci a sufixaci, ke kterým se připojuje také infixace a interfixace.²⁰

3.2 Kompozice

Jednotlivé teorie ohledně klasifikace kompozit se značně liší a neshoda panuje také v tom, které procesy je možné do kompozice začlenit. Proto i samotná definice kompozice je značně složitá, neboť mezi kompozita se mohou řadit všechny následující struktury:

- a. sacacorchos, rompecabezas*
- b. hidrología, hidromasaje, antropología*
- c. ojo de buey, patas de gallo*
- d. llave inglesa, fecha límite*

Prvním druhem kompozit (*a.*) jsou takzvaná kompozita ortografická, která vytvářejí jednu pravopisnou jednotku. U tohoto typu slov panuje jednoznačná shoda o jejich příslušnosti ke kompozitům.

Druhý typ slov (*b.*), která mají jeden element řeckého či latinského původu, budou představena v samostatné podkapitole. Dle některých lingvistů spadají jednoznačně do kategorie kompozit, zatímco jiní považují řecký či latinský element za prefix či sufix, a proto jsou začleňována pod derivaci.

Pro třetí a čtvrtý typ (*c. a d.*) platí, že se jedná o syntagmata, která sice nejsou spojena pravopisně, ale tvoří jednu sémantickou jednotku. Tyto argumenty podporuje i skutečnost, že v jiných jazycích mají tato syntagmata často jednoslovné ekvivalenty²¹:

- ojo de buey - porthole (en)*
- fecha límite - deadline (en)*
- llave inglesa - spanner (en)*

Definic kompozice je velké množství, v čem se autoři shodují je skutečnost, že kompozice spočívá ve spojení dvou lexémů, jejichž použitím vzniká lexém nový.

²⁰ ARQUIOLA, Elena Felíu. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 62.

²¹ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 92.

Oproti derivaci původně oba lexémy stojí samostatně a mají vlastní význam. Ve formě kompozita vlivem jejich spojení vzniká jeden význam nový.²²

Ve španělštině je kompozice považována za proces poměrně málo produktivní, na rozdíl například od němčiny či angličtiny. Jediným významně produktivním druhem kompozit jsou formace typu V + N (např.: *sacacorchos*).²³

Podrobněji včetně její klasifikace bude kompozice představena v následující kapitole.

3.3 Parasyntéza

Parasyntéza je slovotvorným procesem, který se vyznačuje současným připojením prefixu a sufixu k lexikální bázi. Parasyntézou vznikají ve španělštině slovesa (*ensordec*, *aligerar*) nebo adjektiva (*anaranjado*, *desalmado*). Kritériem pro identifikaci slov vzniklých parasyntézou je neexistence přechodných tvarů prefix + báze nebo báze + sufix (**ensordo*, **sordec*). Dále pro parasyntetická slovesa platí kritérium, že význam takového slovesa je utvářen významem jeho nominální, adjektivní nebo adverbiální báze.

Parasyntetická slovesa vznikají z nominální báze (př.: *trono* - *entronizar*, *cárcel* - *encarcelar*) nebo z adjektivní báze (př.: *sordo* - *ensordec*, *corto* - *acortar*). Jak vyplývá z uvedených příkladů, nejčastěji užívanými prefixy jsou *a-* a *en-* a dále je poměrně hojně užíván prefix *des-* (*descabezar*, *despiojar*). Méně obvyklé jsou prefixy *con-* (*congraciar*), *entre-* (*entrecomillar*), *ex-* (*excarcelar*) *tras-* (*traspapelarse*) a další.

Parasyntetická adjektiva vznikají z nominální báze a nejčastějšími předponami je *a-* a *en-* s příponou *-do* (*anaranjado*, *abotellado*, *ensotanado*). V případě parasyntetických adjektiv neexistují příslušná slovesa (**anaranjar*, **abotellar*, **ensotantar*), a proto je třeba rozlišovat mezi nimi a odvozenými adjektivními příděstími z parasyntetických sloves (*abobado* - *abobar*, *acortado* - *acortar*).²⁴

²² ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 71. [online]. [cit. 18. 8. 2015].

²³ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 91.

²⁴ ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 71. [online]. [cit. 25. 8. 2015].

Někteří autoři pod parasyntézu začleňují také slova jako *ropavejero*, *sietemesino* atd. Předpokládá se, že tato slova vznikla za současného použití kompozice a derivace, neboť neexistují samostatné tvary jako **ropavieja*, **sietemés*, **vejero* nebo **mesino*. Produktivita tohoto typu parasyntézy je ve španělštině ovšem poměrně nízká.²⁵

Neexistence přechodných forem parasyntetických slov vyvrátila jednu z významných generativistických teorií, že slova vznikají postupným způsobem, neboť právě španělská parasyntetická slova jsou ukázkou toho, že tato slova vznikla za současného použití několika slovotvorných procesů.²⁶

²⁵ Tamtéž, s. 69. [online]. [cit. 25. 8. 2015].

²⁶ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 25.

4 Struktura kompozit

Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, kompozita jsou struktury, které jsou složeny z jednotlivých elementů a za obvyklých okolností mohou stát samostatně.

Tyto elementy je možné dále rozdělit dle jejich funkce. Řídícím členem kompozita je tzv. **hlava** (šp.: *núcleo*), která má vliv na výslednou mluvnickou kategorii kompozita, významovou interpretaci a určuje také pořadí členů kompozita i syntaktické vztahy mezi nimi. Kompozita se na základě přítomnosti či nepřítomnosti hlavy rozdělují na dvě hlavní kategorie - **endocentrická** a **exocentrická**.

Kompozita, jejichž součástí je hlava, se nazývají endocentrická. Ta, která hlavu nemají, jsou exocentrická. Rozdíly mezi těmito dvěma druhy kompozit jsou jak v sémantickém, tak ve formálním ohledu. Význam endocentrických kompozit je ve většině případů hyponymem své hlavy, tedy například *coche bomba* je hyponymem slova *coche* či *pez espada* je hyponymem slova *pez*. Naproti tomu význam exocentrických kompozit není určen doslovným významem žádného z jejich elementů, a tak například kompozitum *piel roja* neurčuje druh pleti, ale etnikum, nebo *altavoz* není druhem hlasu, nýbrž odkazuje na druh přístroje pro zesilování hudby.

Z formálního hlediska má hlava endocentrických kompozit vliv také na výslednou morfologickou kategorii celého kompozita. Proto i navzdory tomu, že *voz* je ženského rodu, *altavoz* je rodu mužského. Nebo dále například u *piel roja* dochází ke změně gramatického rodu na základě rodu přirozeného, tedy je možno použít *un piej roja anciano* nebo *una piel roja anciana*.²⁷

S ohledem na morfologickou strukturu jednotlivých elementů se dají kompozita rozlišovat také na **primární** a **sekundární**. Rozdíl je možno představit na dvou kompozitech - *pelirrojo* a *drogadependiente*. Přestože obě kompozita jsou přídavnými jmény a vnitřní struktura je u obou stejná, a to N + A, liší se struktura jejich elementů. *Pelirrojo* představuje kompozitum, jehož oba elementy jsou tvořeny slovy v základním tvaru (je pouze použita spojovací samohláska *-i-*), zatímco *drogadependiente* je tvořeno hlavou a druhým elementem, který již prošel procesem

²⁷ ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 73. [online]. [cit. 5. 9. 2015].

derivace. První typ kompozita je nazýván primárním a druhý sekundárním. U primárních kompozit obvykle dochází k snadnějšímu odhadnutí významu na základě významu jednotlivých elementů, zatímco u druhého tomu tak nemusí být.²⁸

4.1 Syntaktické vztahy uvnitř kompozit

Mnoho jazykovědných studií (např. Benveniste, 1967²⁹) přirovnává vztahy mezi elementy uvnitř kompozit k syntaktickým strukturám. Stejně jako například mezi větami či větnými členy, tak i mezi jednotlivými elementy kompozit existují vztahy **koordinační** (např.: *agridulce, vaivén, sopicaldo*), **subordinační** (např.: *malgastar*) či **atributivní** (např.: *carta bomba, ojinegro*). Někteří autoři nevyčleňují atributivní vztahy zvlášť a zařazují je pod subordinační vztahy.

Koordinační vztah vzniká mezi elementy kompozita, které jsou syntakticky rovnocenné. U některých z nich je jejich koordinační vztah odvoditelný z teoretické možnosti doplnit více jak dva elementy do struktury (př.: *germanoastrohúngaro*) či ze skutečnosti, že oba elementy podléhají flexi (př.: *privativos-negativos, actores directores*).³⁰

Subordinační vztah u kompozit je stejně jako u vět vztah podřadnosti, kdy druhý element rozvíjí hlavu kompozita a platí mezi nimi vztah hlava - komplement (př.: *limpiabrisas*).

Atributivní vztah vzniká mezi hlavou a druhým členem kompozita, a to jak u kompozit ortografických, tak u kompozit syntagmatických (př.: *llave inglesa, carta bomba, aguardiente, bajorrelieve, ojinegro*).

Struktura naprosté většiny španělských kompozit se řídí stejnými pravidly jako španělská syntax. Výjimkou jsou některé pozůstatky z latinských struktur, u kterých se nezvykle objevuje hlava v druhé pozici (př.: *maniatar, perniquebrar, terrateniente*) či kalky z angličtiny (př.: *teleadicto, insulinodependiente*). Standardně ovšem kompozita dodržují argumentové i sémantické požadavky svých elementů.

²⁸ DEMONTE, Violeta; BOSQUE, Ignacio. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Espasa Calpe, 1999, s. 4774.

²⁹ BENVENISTE, Emile. Fondements syntaxiques de la composition nominale. In: BENVENISTE, Emile. *Problèmes de linguistique générale vol. 2*, Paris, Gallimard, 1974, s. 145-162.

³⁰ DEMONTE, Violeta; BOSQUE, Ignacio. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Espasa Calpe, 1999, s. 4772.

Proto v případě, kdy se v kompozitu objevuje sloveso tranzitivní, tedy vyžadující komplement, bude tento komplement v určité podobě obsažen i v kompozitu.³¹

³¹ ARQUIOLA, Elena Felfu. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 73. [online]. [cit. 15.9.2015].

5 Klasifikace kompozit

Klasifikací kompozit existuje značné množství. Některé z nich kompozita rozlišují dle vstupních kategorií jednotlivých lexikálníchází, jiné na základě významových kritérií, syntaktických vztahů meziázemi atd.

V této práci jsme se rozhodli následovat většinu studií při hlavním rozdělení kompozice na kompozici ortografickou a syntagmatickou. Soulad napříč jazykovědci v tomto rozdělení je zapříčiněn nezpochybnitelným kritériem grafické formy kompozita.

Klasifikace jednotlivých kompozit bude dále představena na základě výsledného kompozita, tedy dle slovnědruhové kategorie, do které výsledné kompozitum spadá.

Hlavní rozdíl mezi kompozicí ortografickou (*ortografica*) a syntagmatickou (*syntagmatica*) spočívá ve skutečnosti, že kompozice pravopisná vytváří z jednotlivých elementů pravopisný celek s vlastním významem odlišným od původních samostatně stojících elementů. Naproti tomu kompozice syntagmatická ponechává pravopisně elementy samostatné, které ovšem představují sémantickou jednotu, tedy kompozitum má příslušný význam, pouze pokud tyto elementy stojí vedle sebe v daném pořadí a formě. Hranice mezi ortografickými a syntagmatickými kompozity je ovšem velmi tenká, neboť ortografie je konvenční a může se v čase měnit, tedy z původně syntagmatických kompozit se mohou v průběhu času stát kompozita ortografická. Problematice kolísání forem kompozit bude věnována praktická část této práce, abychom ověřili, zda vybraná kompozita směřují k ortografické jednotě či nikoliv.

5.1 Ortografická kompozita

Ortografická kompozita jsou ukázkovým příkladem procesu kompozice, neboť kromě významové jednoty zachovávají i jednotu pravopisnou. Jednotlivé elementy ortografických kompozit jsou fonologicky sjednoceny, mají jeden přízvuk a zároveň dochází i k jejich morfologické jednotě.

V této části budou představeny druhy ortografických kompozit rozdělených podle slovních druhů, které spojením jednotlivých elementů vznikají.

5.1.1 Kompozita nominální

Nejčastějším typem nominálních kompozit jsou kompozita se strukturou **V + N**. Kompozita se strukturou sloveso + podstatné jméno jsou jedna z nejrozšířenějších ve všech románských jazycích.

Nicméně i tak je španělský jazyk na ortografická kompozita poměrně chudý (ve srovnání například s německým nebo anglickým jazykem) a kromě kompozit typu **V + N** není tento proces považován za výrazně produktivní.³²

př.: *cascar (V) + nuez (N) = cascanueces (N)*

espantar (V) + pájaro (N) = espantapájaros (N)

abrir (V) + carta (N) = abrecartas (N)

Kompozice tohoto typu je proces, který je produktivní také diachronicky, jak je možno dokázat z historického vývoje jazyka.

Výsledkem kompozice slovesa s podstatným jménem je kompozitum ve formě podstatného jména, ve kterém se slovesná složka objevuje ve třetí osobě a z historického hlediska může být v některých případech interpretována také jako imperativ. Jmenná složka kompozita je použita v množném čísle, a proto se ve většině případů číslo příslušného kompozita rozlišuje pouze na základě determinantů:

př.: *el cortavidrios - los cortavidrios*

el fregasuelo - estos fregasuelos

un espantacoches - aquellos espantacoches

Pouze u několika případů je jmenná složka v singuláru, a to především v situacích, kdy je jmenná složka nepočítatelným podstatným jménem. Následně se plurál tvoří pravidelně:

př.: *el tragaluz - los tragaluces*

el comegente - los comegentes

el portavoz - los portavoces

Gramatický rod takto vzniklých kompozit je vždy maskulinum, bez ohledu na gramatický rod podstatného jména, jehož kompozicí se slovesem vzniká.

³² LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 91.

Co se týče významu kompozit typu V+ N, je možné rozlišit základní tři skupiny, do kterých je možno rozřadit velkou většinu z těchto slov:

- profese: *guardacoches, guardaespaldas, pinchadiscos, limpiachimeneas*;
- despektivní či stylisticky příznaková označení osob či jejich profesí: *chupatintas, matasanos, perdonavidas, picapleitos, cantamañanas*;
- stroje a nástroje: *lavaplatos, portaaviones, afilalápices, salvabarros, pelapatatas, portarrevistas* atd.

Z výše uvedených příkladů je možné odvodit, že u kompozit typu V + N je nejčastějším syntaktickým vztahem, který plní podstatné jméno v rámci kompozitní struktury, vztah předmětu.

Produktivita tohoto typu kompozice je vysoká i v současnosti a vznikají tak i nadále nová slova, a to jak v jazyce odborném, tak na neformální jazykové úrovni.³³

Nominální kompozita kromě struktury V + N vznikají také za použití následujících struktur:

- **N + N:** př.: *casatienda, bocamanga, madreSelva, telaraña*. Vztahy mezi jednotlivými elementy mohou být interpretovány jako koordinační (*casatienda es a la vez casa y tienda*) či subordinační (*la bocamanga es la boca de la manga*);
- **N + A:** př.: *aguardiente, hierbabuena*. Vztah mezi těmito členy je determinační (*es una hierba que es buena*);
- **A + N:** př.: *malasangre, malpaís, malhumor, altamar, vanagloria*;
- **Adv. + N:** př.: *bienandanza, menoscuenta, bienquerencia* atd. Jedná se ovšem o zpodstatnělé formy verbálních kompozit: *bienandar, menoscontar, bienquerer* atd.;
- **V + V:** vznikají na základě opakování stejného slovesa (př.: *bullebulle, correcorre*) ,či spojením dvou různých sloves (př.: *duermevela*).³⁴

³³ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 108.

³⁴ DEMONTE, Violeta; BOSQUE, Ignacio. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Espasa Calpe, 1999, s. 4805.

5.1.2 Kompozita adjektivní

Adjektivní kompozita vznikají nejčastěji spojením podstatného jména a přídavného jména nebo spojením dvou přídavných jmen:

N + A: *boquiabierto, ojinegro, pelirrojo*

A + A: *sordomudo, agridulce, claroscuro*

V případě první struktury typu **N + A** je časté použití spojovací samohlásky *-i-*: *pelirrojo, ojinegro* atd. Ve většině případů je tvorba těchto kompozit pravidelná. Pouze u těch, u kterých je prvním elementem podstatné jméno *cabeza*, dochází ke změně na *cabiz*: *cabizbajo*. Co se týče syntaktického hlediska, jedná se o kompozita subordinační a významově tato kompozita odpovídají tvarům: *de boca abierta, de ojos negros, de pelo rojo* atd.

Další typ adjektivního kompozita se strukturou **N + A** představují kompozita, jejichž druhý člen je tvořen přídavným přítomným, které končí na *-ante* či *-ente*:

př.: *catalanohablante*

vascoparlante

fehaciente

poderdante

Mezi výše uvedenými elementy kompozita vzniká predikativní vztah: *que habla catalán, que da poder* atd. Z tohoto druhu adjektivních kompozit je produktivní pouze typ končící na *-hablante*. Prostřednictvím tohoto elementu je možné tvořit značné množství adjektiv: *hispanohablante, gallegohablante* atd. Kompozitní strukturu mají také latinismy typu *beligerante* či *carnívoro*.

Druhý typ adjektivních kompozit s odlišnou strukturou představuje kombinace **A + A**. Z nich jsou poměrně častým příkladem kompozita, která slouží k vyjádření dvojí barvy (př.: *rojinegro, negriazul, verdiblanco* atd.). Kromě jejich použití v literárním jazyce pro vyjádření barevných tónů krajiny nebo prostředí (př.: *el paisaje verdiazul*), jsou tato kompozita hojně využívána také ve sportovním jazyce, kde metaforicky odkazují na příslušnost ke konkrétnímu týmu, který nosí danou barvu (př.: *el equipo rojiazul, el jugador verdiblanco* atd.). Kromě vyjádření barev kompozita typu **A + A** existují v hojně používaných tvarech *sordomudo, claroscuro* či *agridulce*.

Velké množství kompozit typu A + A se nachází na pomezí mezi lexikálními a syntagmatickými kompozity. Jedná se o juxtapoziční kompozita tvořená dvěma adjektivy, která jsou v koordinačním poměru a zastoupena jsou především v odborném jazyce. Mohou být ve formě se spojovníkem, ve které si obě složky zachovávají vlastní přízvuk, nebo se objevují ve formě graficky propojené, u které často dochází k apokopě prvního elementu:

př.: *económico-social*

científico-técnico

lírico-épico

electrodoméstico

socioeconómico

psiconeurótico

Další druh adjektivních kompozit typu A + A slouží k vyjádření dvojí národnosti:

př.: *ruso-japonés*

hispano-indio

colombo-peruano

franco-alemán

angloamericano

Ze syntaktického hlediska jsou to komplexní jmenná syntagmata. Platí pro ně, že se jedná o konstrukce symetrické, tedy oba dva elementy jsou v kompozitu stejně důležité. Ovšem při jejich použití v plurálu přibírá gramatický morfém pouze druhý element (př.: *discusiones italo-griegas, guerras hispano-árabes* atd.), což podporuje teorii, že daná kompozita patří pod kompozita ortografická. Z důvodu jejich dvojího přízvuku bývají v některých studiích zařazována mezi kompozita syntagmatická.³⁵

Existuje také další struktura adjektivních kompozit:

- **Adv. + A:** př.: *bienintencionado, malaconsejado, malcontento*.

³⁵ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 104.

5.1.3 Kompozita verbální

Verbálních kompozit není velké množství a ve velké míře se jedná o kompozita vzniklá v průběhu historického vývoje jazyka.

Struktura verbálních kompozit může být:

- **N + V:** jedná se o malý počet slov s poměrně nízkou frekvencí užití, v mnoha případech jsou to slova archaická, př.: *fazferir, escamondar, pelechar, manuscibir*.
- **Adv. + V:** př.: *bienaventurar, bienquerer, malvivir, menoscabar, menospreciar* atd. a mezi jednotlivými elementy platí determinační vztah.

5.1.4 Kompozita adverbiální

Většina autorů adverbiální kompozita vůbec nevyčleňuje. Pro přehlednost celé klasifikace jsme se rozhodli tato kompozita alespoň zmínit. Jejich počet je ovšem velmi omezený. Jedním z nejpoužívanějších příkladů může být plně lexikalizovaná forma *dondequiera* se strukturou **Adv. + V**.³⁶

5.1.5 Neoklasická kompozita

Speciálním druhem ortografických kompozit ve španělštině jsou neoklasická kompozita. Neoklasickou kompozicí vznikla ve španělštině slova jako *biografía, cronología, fotográfico, teléfono, videojuego* atd.

Množství neoklasických kompozit je ve španělštině obrovské, a přestože původně se takto vzniklá slova používala především v odborné terminologii, dnes se neoklasická kompozita rozšiřují také do každodenní komunikace a vznikají také nová neoklasická kompozita, která jsou součástí i domácí slovní zásoby (př.: *telenovela, radioyente*).³⁷

Neoklasická kompozita jsou definována jako slova, která využívají spojení jednoho elementu původem řeckého nebo latinského s druhým elementem, který může být buď také řeckého, nebo latinského původu a nebo se může jednat o lexém domácího původu. Tímto popisem shoda mezi jednotlivými lingvisty končí, neboť existuje značná šíře názorů, do jaké skupiny slovtvorných procesů tento proces

³⁶ EZQUERRA, Manuel Alvar. *La formación de palabras en español*. Arco libros, 1993, s. 35.

³⁷ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 239-240.

spadá, s čímž souvisí také rozdílné názory na jeho samotné pojmenování. Někteří tento proces a vzniklá slova nazývají *composición culta* (Guerrero Ramos, 1995), jiní *formas combinadas* (Lang, 1997), *compuestos grecolatinos* nebo *compuestos cultos* (Felíu Arquila, 2008), *prefijoides* a *sufijoides* (Lang, 1997), *cultismos* (Scalise, 1987) nebo právě *neoklasická kompozice* (Štichauer, 2007).

Pro některé lingvisty proces spadá do kategorie derivace (Mervyn Lang), pro jiné do kompozice (Guerrero Ramos, 1995). Tato nejednotnost vychází z následujících aspektů neoklasických kompozit:

- řecký nebo latinský element obvykle nese výraznou významovou složku, díky čemuž se přibližují více lexikálním morfémům spíše než gramatickým a slovotvorným. Tím se odlišují např. neoklasické morfémy *tele-*, *radio-*, *foto-*, *bio-* atd. od standardních prefixů jako je: *ante-*, *contra-*, *des-* atd.;
- v mnoha případech mohou stát také jako samostatné morfémy (např.: *una radio*, *una foto*, *una tele*, *un micro*);
- na druhou stranu ovšem mnoho z nich nemůže stát samostatně, a proto nesplňují základní požadavek kompozice, tedy aby se jednalo o samostatné morfémy;
- nesplňují ovšem ani podmínku zařazení mezi prefixy či sufixy, neboť prostřednictvím spojení dvou afixů není možno vytvořit samostatnou lexikální jednotku, což neplatí u neoklasických kompozit, která takto mohou vzniknout;³⁸
- nemají jasně danou pozici, mohou stát jak v pozici prefixu, tak i sufixu: *filólogo* - *bibliófilo*, *náutico* - *astronauta*, *fonoteca* - *audífono*, *radiodifusión* - *extrarradio* atd. Například M. Lang proto tyto elementy nazývá prefixoidy a sufixoidy (tedy nepravé předpony a přípony), souhrnně se také někdy nazývají konfixy.³⁹

Varela Ortega⁴⁰ rozlišuje 3 druhy španělských kompozit na základě charakteru jednotlivých lexémů, z kterých se skládají. Lexémy, které tvoří kompozita, rozděluje na dva druhy, a to na lexémy ve španělštině domácí (budeme značit P jako

³⁸ DEMONTE, Violeta; BOSQUE, Ignacio. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Espasa Calpe, 1999. s. 4777.

³⁹ ŠTICHAUER, Pavel. *Tvoření slov v současné italštině*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2007, s. 92.

⁴⁰ VARELA ORTEGA, Soledad. *Fundamentos de morfología*. Madrid: Síntesis, 1996, s. 53.

patrimoniales) a lexémy řecké a latinské (budeme značit T jako *tema grecolatino*). Autorka rozlišuje dle vnitřní struktury následující typy neoklasických kompozit:

Kombinace lexémů	Příklady neoklasických kompozit
P + T	<i>agorafobia, musicólogo, insectifugo, giroscopio</i>
T + T	<i>logopeda, ecólogo, xenófobo, filántropo</i>
T + P	<i>ecosistema, geocentrismo, cardioprotector</i>

Tabulka 2: Rozdělení neoklasických kompozit dle vnitřní struktury

Na základě výše uvedené klasifikace neoklasických kompozit autorka dále uvádí argumenty, z jakého důvodu nemohou být řecké a latinské lexémy zařazeny mezi prefixy nebo sufixy. Na rozdíl od prefixů/sufixů je totiž možné vytvořit slova kombinací pouze dvou lexémů řeckého nebo latinského původu. Toto u prefixů nebo sufixů není možné, ve španělštině neexistuje slovo, které by bylo tvořeno pouze kombinací prefixů či sufixů. Druhým argumentem je skutečnost, že řecké a latinské lexémy mohou měnit svou pozici, tedy pro jedno slovo být lexémem prvním (*grafología*) a pro druhé lexémem druhým (*lexikógrafo*). Naproti tomu afixy (prefixy i sufixy) mají vždy pozici jednoznačně danou a neměnnou. A třetí argument, který podporuje zařazení takto vzniklých slov mezi kompozita, upozorňuje na fakt, že z řeckých nebo latinských elementů mohou vzniknout plnovýznamová slova také pouze za pomoci derivačních morfémů, např: *á-grafo, graf-ía, lóg-ico, sof-isticar*. Afixy tuto vlastnost nemají, a proto k vytvoření plnovýznamových slov nestačí jejich pouhé spojení s prefixem či sufixem.

Z výše uvedených argumentů vyplývá, že jednotlivé řecké nebo latinské elementy je možné klasifikovat jako lexémy, a proto jejich kombinací vznikají slova, která mohou být zařazena mezi kompozita.

5.2 Syntagmatická kompozita

Druhou skupinu kompozit tvoří takzvaná kompozita syntagmatická, jako jsou například kompozita *ojo de buey, máquina de coser, fecha límite, contestador automático* atd. Tato kompozita netvoří jednu lexikální jednotku, jako tomu je v případě ortografických kompozit. Tvoří ovšem jednotku sémantickou s vlastními syntaktickými vztahy.

Mezi jednotlivými autory panuje značná nejednotnost v tom, které všechny skupiny slov je možno do syntagmatických kompozit začlenit. Zároveň je velmi složité určit hranici, kde končí syntagmatická kompozita a začínají sousloví.

Autoři jako Lang⁴¹ či Varela⁴² rozlišují tři druhy syntagmatických kompozit:

- kompozita s **předložkou**: *ojo de buey, mar de fondo*
- kompozita se **strukturou N + A**: *guerra fría, mala sombra*
- kompozita **juxtapoziční**:
 - nominální: *salón comedor, coche bomba, día perro*
 - adjektivní: *científico-técnico, político-económico*.

Speciální případ na pomezí mezi syntagmatickými a ortografickými kompozity představují takzvaná **kompozita větná** (*compuestos oracionales* příp. *frásticos*), u kterých je mezi jednotlivé elementy vložen i zájmenný tvar a zároveň jsou ortograficky jednotná. Jedná se například o následující: *bienmesabe, correveidile, metomentodo, hazmerreír, nomeolvides, sabelotodo* atd. Jsou to slova vzniklá z kompletních vět, u kterých došlo v průběhu času k morfologickému, fonologickému i pravopisnému spojení.⁴³

V následující klasifikaci syntagmatických kompozit se budeme držet výše uvedeného rozdělení na kompozita s předložkou, se strukturou N + A a kompozita juxtapoziční.

5.2.1 Syntagmatická kompozita s předložkou

Kompozice, ve které je použita předložka k propojení jednotlivých členů syntagmatu, je velmi produktivní, a to především pro struktury typu N + prep + N nebo N + prep + V. Výsledkem obou těchto druhů kompozice je podstatné jméno.

př.: *traje de luces* (N + prep + N)

banco de datos (N + prep + N)

máquina de escribir (N + prep + V)

aguja de coser (N + prep + V)

⁴¹ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 242.

⁴² VARELA ORTEGA, Soledad. *Fundamentos de morfología*. Madrid: Síntesis, 1996, s. 55.

⁴³ EZQUERRA, Manuel Alvar. *La formación de palabras en español*. Arco libros, 1993, s. 31-39.

Kritérií, která mluví ve prospěch zařazení těchto forem mezi syntagmatická kompozita, je několik. Prvním z nich může být porovnání s jejich ekvivalenty v jiných jazycích, kterými jsou jednoduchá slova případně také kompozita.

př.: *mal de cabeza* - *headache*
toque de queda - *curfew*
máquina de afeitar - *shaver*
estilo de vida - *lifestyle*

Stejně tak je možné nalézt ekvivalenty i ve vlastním jazyce, které podpoří předpoklad o zařazení těchto syntagmat do kompozice:

př.: *abridor de latas* - *abrelatas*
cazador de talentos - *cazatalentos*
ojo de buey - *portilla*
máquina de afeitar - *afeitadora*

Lexikální charakter těchto syntagmat je podpořen také skutečností, že jednotlivé elementy nemohou být odděleny žádným dalším modifikátorem a zároveň také před druhý element těchto syntagmat nemůže být vsunut další modifikátor.

př.: *mandos de volumen* - *mandos de volumen deslizantes*
**mandos deslizantes de volumen*
toque de queda - *toque de queda reglamentario*
**toque reglamentario de queda*
libro de cocina - *libro de cocina fascinante*
**libro fascinante de cocina*
ojo de buey - **ojo del buey*
agencia de viajes - **agencia de los viajes*

Řídící člen tohoto druhu syntagmatickým kompozit bývá na levé straně a druhý člen má funkci adjektiva, které rozvíjí příslušný první element.

př.: *molino* - *de viento / de mazos / de amasar / de agua*
traje - *de baño / de luces / de novia / de calle*

Tím je také určeno, jakým způsobem se tvoří množné číslo. Plurálový morfém obvykle přijímá první element syntagmatického kompozita, neboť druhý element řídící člen pouze rozvíjí (*casas de huéspedes, trenes de mercancías* atd.).

V případě syntagmatických kompozit, která jsou tvořena strukturou N + prep + V je slovesný člen ve formě infinitivu. Nejčastější používanou předložkou je *de*, může jí být ale také *con*, *a*, *por*, *para*, *sobre* atd.

př.: *tabla de planchar*

lámpara para soldar

navegación a vela

hockey sobre hielo

Ze sémantického hlediska je klasifikace těchto syntagmatických kompozit velmi obtížná. Některá z nich mají jasný exocentrický charakter, tedy jejich význam je přenesený a není přímo determinován žádným z příslušných elementů (př.: *mano de obra*, *cabeza de turco*, *caballo de batalla* atd.).⁴⁴

5.2.2 Syntagmatická kompozita se strukturou N + A

Začlenění syntagmatických struktur typu N+ A do kompozice podporuje skutečnost, že z mnoha z nich se v průběhu času stala kompozita lexikální, případně u nich existují dubletní tvary, a to jak ve formě syntagmatických kompozit, tak ve formě kompozit lexikálních.

př.: *tío vivo / tiovivo*

cara dura / caradura

media noche / medianoche

guardia civil / guardiacivil

Další z nich sice lexikalizace nedosáhly, nicméně jejich soudržnost a nemožnost vložit před druhý element další modifikátor podporuje výše uvedený názor.

př.: *escalera mecánica*

cajero automático

antena parabólica

producción lechera

Ze syntaktického hlediska kompozita tohoto typu nahrazují struktury N + prep + N nebo přívlastek:

⁴⁴ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997. 118-122.

př.: <i>producción lechera</i>	-	<i>producción de leche</i>
<i>crisis petrolera</i>	-	<i>crisis del petróleo</i>
<i>fiesta campera</i>	-	<i>fiesta en el campo</i>
<i>cinta adhesiva</i>	-	<i>cinta que se adhiere</i>
<i>puerta corrediza</i>	-	<i>puerta que se puede correr</i>

Na rozdíl od kompozit typu N + N u těchto kompozit v plurálu přebírají plurálový morfém obě složky (př.: *bombas lacrimógenas, llaves inglesas, fuentes termales*), pouze u již lexikalizovaných kompozit se plurálový morfém přidává pouze ke druhé složce (př.: *tiovivos, cubalibres, caraduras* atd.).⁴⁵

U kompozit struktury N + A ze sémantického hlediska slouží adjektivum pro specifikaci podstatného jména, zatímco u následujícího typu juxtapozičních kompozit slouží druhý element spíše k vyjádření podobnosti nebo srovnání.

5.2.3 Syntagmatická kompozita juxtapoziční

V rámci klasifikace ortografických kompozit byla představena kompozita juxtapoziční, která se skládají ze dvou adjektiv a u kterých panuje neshoda, zda je zařadit mezi kompozita ortografická, nebo syntagmatická. V následující kapitole se tedy budeme věnovat zbývajícimu typu juxtapozičních kompozit, a to kompozitům binominálním.

Syntagmatických kompozit, která vznikla prostřednictvím juxtapozice dvou podstatných jmen, je ve španělštině obrovské množství. Příkladem jsou slova jako: *hombre rana, café teatro, lentes antireflejo, hora punta* atd.

Co se týče syntaktických struktur, které tato kompozita nahrazují, je možno rozlišit několik druhů:

- struktury typu N + prep + N, u kterých došlo k vypuštění předložky:

př.: <i>hora punta</i>	-	<i>hora de punta</i>
<i>factor tiempo</i>	-	<i>factor de tiempo</i>
<i>grupo presión</i>	-	<i>grupo de presión</i>

- náhrada za vztaznou větu:

př.: *ciudad dormitorio -ciudad que es / que se parece a un dormitorio*

⁴⁵ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 122-125.

hombre rana - *hombre que se parece a una rana*

radio pirata - *radio que funciona ilegalmente / a manera de un pirata*

- predikát, který se pojí k prvnímu elementu prostřednictvím *que es* (významově může být i obrazně vyjádřeno):

př.: *pez espada* - *pez que es espada*

pájaro carpintero - *pájaro que es carpintero*

Jmenná syntagmatická kompozita nemusejí být pouze binominální, ale v juxta pozici se může nacházet i větší počet podstatných jmen. Příkladem může být: *una foto tamaño carnet, crema tipo pomada*. Tato kumulace substantiv je typická především pro anglický či německý jazyk, ale i ve španělštině je stále více populární a používána.

Mnoho španělských kompozit tohoto typu i vzniká jako kalky z anglických vzorů:

př.: *light year* - *año luz*

greenhouse effect - *efecto invernadero*

Tvorba množného čísla těchto kompozit je také poměrně nejednoznačná. Dříve bylo považováno za gramaticky správné přidávat plurálový morfém pouze k prvnímu elementu. Připojování plurálového morfému i k druhému elementu se ovšem stává stále častější, a to nejen na neformální jazykové úrovni. Vznikají proto dubletní tvary typu: *hombres rana* - *hombres ranas*, *cenar homenaje* - *cenar homenajes*, *perros policía* - *perros policías*.⁴⁶

5.2.4 Rozdíly mezi syntagmatickým kompozitem a souslovím

Hranice mezi syntagmatickými kompozity a souslovími je velmi tenká, nicméně je možné vysledovat několik charakteristik, dle kterých se dají od sebe odlišit:

- u kompozit a u syntagmatických kompozit platí soudržnost celé konstrukce, pokud nemá dojít ke změně významu; nelze tedy jednotlivé elementy vypouštět a ani mezi ně vkládat žádné další elementy: **la muy alta montaña*

⁴⁶ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 113-117.

- syntagmatická kompozita mají pevně daný sled jednotlivých slov, který nelze měnit, pokud má být zachován příslušný význam syntagmatu: *la alta montaña* - **la montaña alta*;
- elementy, které tvoří syntagmatické kompozitum, nemohou nést žádný jiný modifikátor, který by patřil pouze k jednomu elementu z celého syntagmatu - **fin de semana de vacaciones*, - čímž se liší od obvyklých sousloví: *lata grande de conservas, lata de conservas cárnicas*;
- není možné koordinačním poměrem spojovat jednu část kompozita s dalšími elementy: **ojo de buey y de vaca, *llaves inglesas y americanas* na rozdíl od: *latas de conservas y de bebida*;
- u syntagmatických kompozit není možné vynechat v koordinačním poměru jádro tohoto kompozita: **la llave inglesa y la maestra* zatímco u sousloví to možné je: *las latas de conservas y las de bebidas*;
- u syntagmatických kompozit nemůže dojít k vyčlenění jednoho elementu kompozita dopředu: *la lucha libre* - **lo libre de la lucha*.⁴⁷

Výše uvedené rysy syntaktické jednoty odlišují kompozita od sousloví. Kromě syntaktické roviny je možné kompozita odlišit také na základě sémantických vlastností. Význam kompozit není určen jako pouhý součet vlastností jejich komponentů, ale odkazuje na skutečnost, která se nedá takto přímo odvodit. Proto také existují pro mnohá kompozita ekvivalenty nekompoziční, jejichž existence podporuje zároveň soudržnost struktury a její začlenění mezi syntagmatická kompozita.

⁴⁷ ARQUIOLA, Elena Felú. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009, s. 76. [online]. [cit. 15. 10. 2015].

6 Fonologické zvláštnosti kompozit

Především u ortografických kompozit je možno vysledovat několik fonologických zvláštností, které jsou důsledkem jejich pravopisné jednoty.

6.1 Přízvuk

Ortografická kompozice dává vzniknout nové lexikální jednotce s vlastním přízvukem, jejíž přízvuk je v souladu s fonologickými pravidly španělštiny. První element ovšem o přízvučnou slabiku přichází a ta zůstává pouze u elementu druhého a v některých případech tak může docházet pouze ke změnám pravopisným, aby například nedošlo k tvorbě diftongu místo hiátu:⁴⁸

př.: *buscavidas*

guardahúmo

cortaúñas

guardatrén

6.2 Změny hlásek na hranici báзовých morfémů

Z důvodu spojení dvou báзовých morfémů může docházet na této hranici ke změnám, a to dle typu hlásek, které se zde setkávají:

- a) různé samohlásky: zůstávají obě zachovány: př.: *verdiazul*
- b) dvě stejné samohlásky: mohou zůstat zachovány nebo může dojít k jejich splynutí. Pro slova, která zachovávají dvě samohlásky, se jedná především o rys pravopisný, protože v mluveném projevu dochází při obvyklé rychlosti i u nich k splynutí v jednu.

př.: *tela + araña = telaraña*

boca + abajo = bocabajo

guarda + almacén = guardalmacén

porta + aviones = portaaviones

Speciálním rysem španělských kompozit je náhrada nepřízvučných koncových samohlásek (*a*), (*o*) prvního elementu kompozita samohláskou *i*:

př.: *carro + coche = carricoche*

⁴⁸ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 49.

claro + vidente = clarividente

cara + contento = caricontento;

Mnoho lingvistů se věnovalo otázce, jakou má samohláska *i* v kompozitech funkci. Byla jí například přisuzována funkce spojky, což je možné ze sémantického hlediska akceptovat pouze u některých slov (např. *carricoche* - *es un coche y es un carro* nebo *coliflor*), nicméně u dalších, jako je například *clarividente*, tato interpretace možná není.⁴⁹

⁴⁹ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 47-49.

7 Analýza kompozit v jazykových korpusech

V následující praktické části práce bude provedena analýza vybraných kompozit, a to za pomoci jazykových korpusů. Z předcházejících kapitol vyplývá, že u mnohých kompozit dochází ke kolísání formy, a to jak v jejich základní podobě, tak v podobě jejich plurálových forem.

Pro výzkum budou použita vybraná kompozita, která mají díky své struktuře vyšší tendenci ke kolísání forem. Bude se jednat tedy ve většině případů jednat o kompozita binominální juxtapoziční, neboť jejich grafické rozdělení přispívá k tomu, že u nich dochází ke kolísání jak pravopisné podoby singuláru i plurálu, tak ke kolísání samotných plurálových forem.

V případě zápisu singulárových forem se budeme zabývat otázkou, zda jsou elementy příslušných kompozit odděleny mezerou, spojovníkem či zda nedochází k pravopisnému sjednocení obou elementů v jedno slovo.

Co se týče připojování plurálových morfémů, zaměříme se na zjištění, zda mluvčí jazyka mají tendenci připojovat tyto morfémy k prvnímu, druhému či případně oběma elementům juxtapozičních kompozit.

Především z pravopisného pohledu bude zkoumáno také chování adjektivních kompozit, která vykazují častokrát nejednotnost v zápisu.

Problematiku pravopisných forem kompozit jsme si zvolili proto, že pravopis je konvenční záležitostí, a proto je korpusová analýza vhodnou metodou, jak ověřit, zda v jazyce dochází ke změnám ve vnímání charakteru kompozit a zda se tyto změny uplatňují napříč celým jazykovým systémem, či se jedná o změny pouze u specifických slov.

Použití plurálového morfému u pouze jednoho elementu je dle našeho názoru odrazem vnímání mluvčích, kteří považují tento element za řídicí a druhý pouze za upřesňující, zatímco u kompozit, kde plurálový morfém přibírají obě složky, jsou tyto složky považovány mluvčími za rovnocennější a pro význam celého kompozita zcela nezbytné.

Dle normy⁵⁰ se tvorba plurálu u juxta pozičních kompozit tvořených dvěma substantivy liší dle funkce druhého elementu. Pokud se jedná o substantivum, které slouží jako modifikátor prvního elementu, plurálový morfém přibírá pouze první složka (př.: *horas punta, ciudades dormitorio, coches bomba, pisos piloto* atd.). Zatímco v případech, kdy druhý element může stát ve formě jmenného přísudku, se plurálový morfém přidává k oběma elementům (př.: *estados miembros - Estos estados son miembros de la UE; países satélites - Esos países fueron satélites de la Unión Soviética* etc.).

7.1 Jazykové korpusy

Analýza vybraných kompozit bude provedena za pomoci jazykových korpusů Španělské královské akademie (CREA a CORPES XXI) a Českého národního korpusu (korpus Araneum).

7.1.1 Korpusy Španělské královské akademie

Španělská královská akademie jako hlavní instituce na poli španělské lingvistiky existuje již od roku 1713. Role této instituce se od doby jejího vzniku neustále rozšiřují. Díky nástupu moderních technologií aktivity Španělské královské akademie začaly pronikat také do světa internetu a dnes je možné na jejích stránkách využívat různé druhy slovníků či právě jazykové korpusy, které budou použity v praktické části této práce.⁵¹

7.1.1.1 CREA

CREA neboli El Corpus de Referencia del Español Actual obsahuje širokou škálu textů, jak psaného, tak mluveného původu, různých žánrů a forem. Texty pocházejí nejen ze Španělska, ale i z dalších hispanoamerických zemí.

V roce 2015 byla publikována anotovaná verze korpusu CREA, která umožňuje uživatelům vyhledávat na základě lemmat, slovních tvarů či gramatických kategorií.⁵²

⁵⁰ DICCIONARIO PANHISPÁNICO DE DUDAS. [online]. [cit. 7. 11. 2015].

⁵¹ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. [online]. [cit. 7. 11. 2015]. Dostupné z: www.rae.es.

⁵² CREA - CORPUS DE REFERENCIA DEL ESPAÑOL ACTUAL. [online]. [cit. 7. 11. 2015].

7.1.1.2 CORPES XXI

Nejnovějším korpusem Španělské královské akademie je CORPES XXI (*El Corpus del Español del Siglo XXI*). Jak již název napovídá, korpus obsahuje texty psané i mluvené pocházející z 21. století, konkrétně z období let 2001 až 2012. Díky této charakteristice korpusu CORPES XXI je možné sledovat nejaktuálnější trendy ve vývoji španělského jazyka a srovnání výsledků s korpusem CREA může poskytnout zajímavý vhled do vývoje jazyka v čase.⁵³

7.1.2 Český národní korpus

Český národní korpus byl založen v roce 1994 při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v současné době zahrnuje širokou škálu různých druhů korpusů. Pro účely této práce budeme využívat korpus Araneum, který ve své španělské verzi⁵⁴ obsahuje přes 1,2 miliard pozic, a proto věříme, že i jeho šíře je dostatečná, aby poskytla kvalitní podklady pro výzkum kompozit.⁵⁵

7.2 Korpusová analýza vybraných kompozit

V této části práce budou představeny výsledky korpusové analýzy vybraných kompozit. Výběr kompozit byl proveden s ohledem na jejich co nejvyšší frekvenci výskytu v korpusech, abychom mohli poskytnout co možná nejrelevantnější výsledky. Komentáře se budou zaměřovat především na zajímavá zjištění související s jednotlivými analyzovanými kompozity.

7.2.1 Juxtapoziční binominální kompozita

Pro níže uvedená binominální kompozita budeme analyzovat především tvary plurálu, neboť ty jsou u mnohých syntagmatických kompozit velmi variabilní. Plurálový morfém mohou přijímat oba dva elementy zároveň, pouze jeden z nich, či může dokonce docházet k vložení plurálového morfému dovnitř již lexikalizovaného kompozita. Kromě tvarů množného čísla bude u těchto kompozit provedena analýza jejich základního tvaru v množném čísle s ohledem na pravopisnou jednotu, tedy zda

⁵³ CORPES - CORPUS DEL ESPAÑOL DEL SIGLO XXI. [online]. [cit. 12. 11. 2015].

⁵⁴ ARANEUM HISPANICUM MAIUS. [online]. [cit. 12. 11. 2015].

⁵⁵ Tamtéž. [online]. [cit. 12. 11. 2015].

se jedná o dvě samostatná slova, o slova spojená spojovníkem, či zda u příslušného kompozita došlo ke spojení daných elementů v jedno slovo.

Pro analýzu byla vybrána následující kompozita:

- *año luz*
- *bebé probeta*
- *café teatro*
- *coche bomba*
- *coche cama*
- *conferencia cumbre*
- *control antidopaje*
- *cuestión clave*
- *empresa líder*
- *escuela taller*
- *fecha límite*
- *hombre rana*
- *hora punta*
- *mueble bar*
- *noticia bomba*
- *obra cumbre*
- *pájaro carpintero*
- *perro policía*
- *pez espada*
- *piso piloto*
- *pueblo fantasma*
- *radio pirata*
- *rey poeta.*

U každého kompozita bude kromě slovního popisu výskytů v korpusu představena také tabulka všech možných i agramatických tvarů v singuláru a plurálu. Varianty, které se nevyskytly v žádném ze zkoumaných korpusů ani jednou, budou přeškrtnuty. Nejčastěji se vyskytující tvary v singuláru a plurálu budou psány velkými písmeny. Bude se tedy jednat o výskyty souhrnné ze všech korpusů dohromady. Přeškrtnuté budou varianty, které se ani v jednom z korpusů nevyskytnou. Velkými písmeny budou naproti tomu psány varianty, které budou převažovat napříč všemi korpusy. V případě, že budou výsledky mezi jednotlivými korpusy nejednoznačné, tuto skutečnost okomentujeme.

Tuto variantu zápisu jsme zvolili, neboť se nám jeví jako nejpřehlednější a dokáže poskytnout souhrnný výstup ze všech korpusů a pro syntézu výsledků za jednotlivá kompozita bude také dle našeho názoru nejvhodnější.

AÑO LUZ

singulár	AÑO LUZ	año-luz	añoluz
plurál	año-luces AÑOS LUZ años luces	año-luces años-luz años-luces	añoluces añosluz añosluces

Tabulka 3: Tvary kompozita *año luz*

Nejfrekventovanější variantou kompozita *año luz* je v singulárové formě uvedená varianta. Tu doplňuje s přibližně čtvrtinovou frekvencí varianta se spojovníkem *año-luz*.

Z plurálových forem výrazně převládá varianta s mezerou *años luz* a na druhém místě ve frekvenci užití je varianta se spojovníkem *años luces*.

BEBÉ PROBETA

singulár	BEBÉ PROBETA	bebé-probeta	bebeprobeta
plurál	bebé-probetas BEBÉS PROBETA bebés probetas	bebé-probetas bebés-probeta bebés-probetas	bebeprobetas bebesprobeta bebesprobetas

Tabulka 4: Tvary kompozita *bebé probeta*

Forma *bebé probeta* je jednoznačně převažující singulárovou formou nad formou se spojovníkem *bebé-probeta*. Ta se nevyskytuje ani jednou v českém korpusu a ve španělských korpusech jsou její výskyty ojedinělé.

Velmi malý počet výskytů plurálových forem tohoto kompozita omezuje vypovídací hodnotu analýzy, ovšem i tak se za převažující plurálovou formu dá považovat varianta *bebés probeta*. Z dalších variant se v korpusech objevila varianta *bebés probetas* a *bebés-probeta*.

CAFÉ TEATRO

singulár	CAFÉ TEATRO	CAFÉ-TEATRO	cafeteatro
plurál	café teatros CAFÉS TEATRO cafés teatros	café-teatros cafés-teatro cafés-teatros	cafeteatros cafés teatro cafés teatros

Tabulka 5: Tvary kompozita *café teatro*

Kompozitum *café teatro* se v analyzovaných korpusech ve větším počtu vyskytuje ve dvou pravopisných variantách - s mezerou (*café teatro*) a se spojovníkem (*café-teatro*), přičemž počty výskytů těchto variant jsou napříč korpusy vyrovnané. Jednou se v korpusu Araneum vyskytuje také varianta jednoslovná *cafeteatro*.

Z plurálových forem je nejčastěji zastoupena varianta s mezerou *cafés teatro*. Varianta *café teatros* se nevyskytuje vůbec a varianta *cafés teatros* pouze velmi výjimečně. V jednoslovné formě se toto kompozitum neobjevuje ani jednou. Přestože singulárová forma se spojovníkem je poměrně frekventovaná, příslušných plurálových forem se v korpusech vyskytuje minimum, a to konkrétně pouze *café-teatros* a *cafés-teatro*.

COCHE BOMBA

singulár	COCHE BOMBA	coche-bomba	cochebomba
plurál	coche bombas COCHES BOMBA coches bombas	coche-bombas coches-bomba coches-bombas	cochebombas cochesbomba cochesbombas

Tabulka 6: Tvary kompozita *coche bomba*

Nejčastějším tvarem v singuláru je pro toto kompozitum varianta *coche bomba*. Přibližně čtvrtinovou frekvenci tohoto výskytu má varianta se spojovníkem *coche-bomba*, což představuje poměrně vysoké číslo. Pravopisně jednotná varianta *cochebomba* se vyskytuje ve všech zkoumaných korpusech, počty výskytů jsou ovšem velmi nízké.

Z plurálových tvarů nebyl v žádném z korpusů ani jednou nalezen tvar *cochesbombas*. Všechny ostatní tvary se v korpusech vyskytují alespoň jednou, přičemž nejfrekventovanějšími tvary jsou *coches bomba*, *coches bombas* a *coches-bomba* (pořadí dle frekvence výskytů). Mluvníci tedy preferují obě varianty psané s mezerou oproti variantě se spojovníkem.

COCHE CAMA

singulár	COCHE CAMA	coche-cama	cohecama
plurál	coche camas COCHES CAMA coches camas	coche-camas coches-cama coches-camas	cohecamas cohescama cohecamas

Tabulka 7: Tvary kompozita *coche cama*

Kompozitum *coche cama* se nejčastěji vyskytuje v korpusech v této podobě, tedy pravopisně oddělené. V menší míře se objevuje také se spojovníkem *coche-cama* a minimálně v podobě jednoho slova *cohecama*.

Z plurálových tvarů se nejčastěji vyskytuje varianta *coches cama* a poměrně častá je také druhá varianta pravopisně oddělená *coches camas*. U variant se

spojovníkem figuruje v korpusech pouze *coches-cama* a z pravopisně spojených tvarů se v korpusech nevyskytuje ani jeden.

CONFERENCIA CUMBRE

singulár	CONFERENCIA CUMBRE	conferencia-cumbre	conferenciacumbre
plurál	conferencia-cumbres conferencias cumbre CONFERENCIAS CUMBRES	conferencia-cumbres conferencias-cumbre conferencias-cumbres	conferencia-cumbres conferencias-cumbre conferencias-cumbres

Tabulka 8: Tvary kompozita *conferencia cumbre*

Převažující variantou kompozita *conferencia cumbre* je v singuláru opět varianta s mezerou. Druhá používaná varianta se spojovníkem *conferencia-cumbre* je zastoupena v korpusech minimálně.

Ve frekvenci plurálových forem se toto kompozitum odlišuje od většiny binominálních kompozit představených dříve, neboť nejfrekventovanější variantou je *conferencias cumbres*. Tento výsledek je ovšem ovlivněn velmi nízkým celkovým počtem plurálových forem, což je dáno významem tohoto kompozita. I tak se ovšem jedná o variantu, která byla zastoupena ve všech korpusech, zatímco varianta *conferencias cumbre* se objevuje pouze v korpusu Ústavu Českého národního korpusu.

CONTROL ANTIDOPAJE

singulár	CONTROL ANTIDOPAJE	control-antidopaje	controlantidopaje
plurál	control antidopajes CONTROLES ANTIDOPAJE controles antidopajes	control-antidopajes controles-antidopaje controles-antidopajes	controlantidopajes controlesantidopaje controlesantidopajes

Tabulka 9: Tvary kompozita *control antidopaje*

Jedinou variantou přítomnou v korpusech kompozita *control antidopaje* je právě tato varianta s mezerou mezi složkami kompozita. Mezi plurálovými tvary převládá početně varianta *controles antidopaje*. Další dvě varianty se v korpusech objevují velice málo, a proto budeme tuto variantu považovat za jedinou standardně používanou španělskými mluvčími.

CUESTIÓN CLAVE

singulár	CUESTIÓN CLAVE	cuestión-clave	cuestionclave
plurál	cuestión-claves CUESTIONES CLAVE cuestiones claves	cuestión-claves cuestiones-clave cuestiones-claves	cuestionclaves cuestionesclave cuestionesclaves

Tabulka 10: Tvary kompozita *cuestión clave*

U kompozita *cuestión clave* se i přes jeho velmi vysoké počty výskytů v korpusech ani jednou nevyskytuje singulárová ani plurálová forma se spojovníkem. Všechny nalezené formy jsou s mezerou, tedy v singuláru ve tvaru *cuestión clave*. V plurálu převažuje varianta *cuestiones clave*, ale i druhá existující forma *cuestiones claves* je poměrně značně rozšířená. Počty výskytů singulárových i plurálových forem tohoto kompozita byly doposud jedny z nejvyšších, díky čemuž je možno příslušné výsledky brát za relevantní.

EMPRESA LÍDER

singulár	EMPRESA LÍDER	empresa-líder	empresalíder
plurál	empresa líderes empresas líder EMPRESAS LÍDERES	empresa-líderes empresas-líder empresas-líderes	empresalíderes empresaslíder empresaslíderes

Tabulka 11: Tvary kompozita *empresa líder*

Empresa líder se ani v plurálu ani v singuláru neobjevuje v jiné podobě než s elementy oddělenými mezerou.

Zajímavé jsou ovšem plurálové formy tohoto kompozita. Velmi výrazně převažuje podoba, kdy plurálový morfém přibírají obě složky - tedy forma *empresas líderes*. Na druhé pozici je obvyklá varianta tohoto typu kompozita, tedy s plurálovým morfémem u první složky - *empresas líderes*. Několikrát se ovšem v korpusech vyskytuje také varianta třetí - *empresa líderes* - tedy varianta, u které plurálový morfém přibírá pouze druhá složka, která plní funkci adjektiva v daném kompozitu.

ESCUELA TALLER

singulár	ESCUELA TALLER	escuela-taller	escuelataller
plurál	escuela-talleres ESCUELAS TALLER escuelas talleres	escuela-talleres ESCUELAS-TALLER escuelas-talleres	escuelatalleres escuelastaller escuelastalleres

Tabulka 12: Tvary kompozita *escuela taller*

Kompozitum *escuela taller* se nevyskytuje vůbec ve variantě pravopisně jednotné. Ze dvou zbývajících variant převládá varianta s mezerou *escuela taller*, a to poměrně výrazně oproti druhé variantě *escuela taller*.

Z plurálových forem se vyskytují nejčastěji formy *escuelas taller* a *escuelas-taller* a pouze výjimečně se v korpusech objevují formy s dvěma plurálovými morfémy *escuelas talleres* či *escuelas-talleres*. Jednou se také v korpusu CREA objevuje varianta *escuela-talleres*.

FECHA LÍMITE

singulár	FECHA LÍMITE	fecha-límite	fechalímite
plurál	fecha límites FECHAS LÍMITE FECHAS LÍMITES	fecha-límites fechas-límite fechas-límites	fechalímites fechaslímite fechaslímites

Tabulka 13: Tvary kompozita *fecha límite*

Převládající singulárový tvar kompozita *fecha límite* je v této podobě, tedy s mezerou mezi elementy kompozita. Verze se spojovníkem se v korpusech objevuje pouze jednou, přesto ji ale pro přesnost údajů necháme nepřeškrtnutou.

V plurálových formách se verze se spojovníkem již nevyskytuje ani jednou. Pouze jedinkrát se v korpusu Ústavu Českého národního korpusu objevuje varianta *fecha límites*. Naproti tomu výskyty zbývajících dvou variant *fechas límite* a *fechas límites* jsou vyrovnané. V korpusu CREA mírně převažuje varianta *fechas límites*, naproti tomu v českém korpusu je frekventovanější varianta *fechas límite*.

HOMBRE RANA

singulár	HOMBRE RANA	hombre-rana	hombrerana
plurál	hombre ranas HOMBRES RANA hombres ranas	hombre ranas hombres-rana hombres ranas	hombreranas hombres-rana hombres ranas

Tabulka 14: Tvary kompozita *hombre rana*

Ze singulárových forem se v korpusech nejčastěji vyskytuje základní juxta poziční varianta s mezerou *hombre rana*. Ve všech korpusech je ale zároveň možné nalézt také variantu se spojovníkem *hombre-rana*. Poměr výskytů těchto variant je cca 3:1, ale i tak můžeme říci, že varianta se spojovníkem se vyskytuje poměrně hojně.

Z plurálových forem výrazně převažuje varianta *hombres rana*. Druhou nejčastější variantou je *hombres ranas* a třetí formou, která je v korpusech zastoupena je plurálová forma se spojovníkem *hombres-rana*.

HORA PUNTA

singulár	HORA PUNTA	hora-punta	horapunta
plurál	hora puntas HORAS PUNTA horas puntas	hora puntas horas-punta horas-puntas	horapuntas horaspunta horaspuntas

Tabulka 15: Tvary kompozita *hora punta*

Kompozitum *hora punta* se v singuláru nejčastěji v korpusech vyskytuje právě v této podobě, tedy s elementy oddělenými mezerou. Varianta se spojovníkem se ve všech třech zkoumaných korpusech vyskytuje pouze v jednom a pouze jednou, a proto považujeme za dominantní právě variantu s mezerou.

V plurálu se ve všech korpusech vyskytují dvě formy - *horas punta* a *horas puntas*. Převažuje prvně zmíněná, nicméně počty výskytů druhé varianty jsou poměrně vysoké, a tedy můžeme prohlásit, že užívány jsou obě varianty.

MUEBLE BAR

singulár	MUEBLE BAR	mueble-bar	mueblebar
plurál	mueble bares MUEBLES BAR muebles bares	mueble bares muebles-bar muebles-bares	mueblebares mueblesbar mueblesbares

Tabulka 16: Tvary kompozita *mueble bar*

Ze zkoumaných juxta pozičních kompozit je *mueble bar* jedním z mála, které se v korpusech vyskytuje také v pravopisně jednotné variantě *mueblebar*. Počet výskytů je ovšem velmi nízký, a proto se budeme věnovat především dalším dvěma jeho variantám. Nejčastěji zastoupenou variantou tohoto kompozita je ve všech třech korpusech graficky oddělená varianta s mezerou *mueble bar*. Poměrně vysoký počet výskytů má ovšem i druhá varianta s mezerníkem *mueble-bar*.

Ve zkoumaných korpusech se bohužel vyskytuje velmi málo plurálových tvarů tohoto kompozita, a to konkrétně pouze varianta *muebles bar* a *mueblesbares*.

NOTICIA BOMBA

singulár	NOTICIA BOMBA	noticia-bomba	noticiabomba
plurál	noticia bombas NOTICIAS BOMBA noticias bombas	noticia bombas noticias-bomba noticias-bombas	noticiabombas noticiasbomba noticiasbombas

Tabulka 17: Tvary kompozita *noticia bomba*

Kompozitum *noticia bomba* má také poměrně malé množství variant, které se v korpusech vyskytují. Z forem singuláru jasně převládá varianta *noticia bomba*, která je v malé míře doplněna variantou *noticia-bomba*. Z plurálových forem je v korpusech

zastoupena pouze jediná varianta, a to *noticias bomba*, tedy varianta, u které se druhý element *bomba* chová jako nesklonný.

OBRA CUMBRE

singulár	OBRA CUMBRE	obra-cumbre	obracumbre
plurál	obra-cumbres obras cumbre OBRAS CUMBRES	obra-cumbres obras-cumbre obras-cumbres	obracumbres obrascumbre obrascumbres

Tabulka 18: Tvary kompozita *obra cumbre*

Pro kompozitum *obra cumbre* se v singuláru ve všech třech zkoumaných korpusech objevuje pouze tato pravopisná varianta. Ani plurálové formy nejsou o mnoho rozmanitější, neboť v korpusech jsou zastoupeny pouze dvě varianty - *obras cumbre* a *obras cumbres*. Na rozdíl od většiny z dříve analyzovaných kompozit je u tohoto kompozita častější ta varianta, u které přibírají plurálový morfém oba dva elementy, tedy varianta *obras cumbres*. Počet výskytů tohoto kompozita je zároveň poměrně vysoký, a proto je možné hovořit o této variantě jako preferované mluvčími španělského jazyka.

PÁJARO CARPINTERO

singulár	PÁJARO CARPINTERO	pájaro-carpintero	pájarocarpintero
plurál	pájaro-carpinteros pájaros carpintero PÁJAROS CARPINTEROS	pájaro-carpinteros pájaros-carpintero pájaros-carpinteros	pájarocarpinteros pájaroscarpintero pájaroscarpinteros

Tabulka 19: Tvary kompozita *pájaro carpintero*

Kompozitum *pájaro carpintero* se v korpusech v singuláru vyskytuje pouze v této pravopisné variantě.

V plurálu jsou používány varianty dvě - *pájaros carpintero* a *pájaros carpinteros*. Z nich je dle frekvence užití velmi výrazně převažující varianta *pájaros carpinteros*, tedy varianta, u které plurálový morfém přibírají obě dvě složky.

PERRO POLICÍA

singulár	PERRO POLICÍA	perro-policía	perropolicía
plurál	perro policías PERROS POLICÍA PERROS POLICÍAS	perro-policías perros-policías perros-policías	perropolicías perrospolicía perrospolicías

Tabulka 20: Tvary kompozita *perro policía*

Dle korpusové analýzy je kompozitum *perro policía* používáno v singuláru téměř výhradně v této formě. Dva výskyty varianty *perro-policía* nejsou dostatečné, abychom mohli být přesvědčeni o rozšiřování této varianty.

Mezi plurálovými formami převažují dvě varianty: *perros policía* a *perros policías*, jejichž výskyty v korpusech jsou téměř vyrovnané, a proto jsme ve výše uvedené tabulce označili za převažující obě varianty. Počet výskytů formy *perros-policía* je opět velmi nízký, a proto pro účely této studie nebude brán v potaz.

PEZ ESPADA

singulár	PEZ ESPADA	pez-espada	pezespada
plurál	pez espadas PECES ESPADA peces espadas	pez-espadas peces-espada peces -espadas	pezespada pecesespada pecesespadas

Tabulka 21: Tvary kompozita *pez espada*

Kompozitum *pez-espada* se vyskytuje ve zkoumaných korpusech nejčastěji v tomto tvaru. Varianta se spojovníkem *pez-espada* se objevuje pouze jednou v korpusu Ústavu Českého národního korpusu. Stejně tak i obě plurálové varianty z tabulky se vyskytují pouze v tomto korpusu. Nejčastější variantou tohoto kompozita v plurálu je varianta *peces espada*, kterou několika výskyty doplňuje *pez espadas* a *peces espadas*.

PISO PILOTO

singulár	PISO PILOTO	piso-piloto	pisospiloto
plurál	piso-pilotos PISOS PILOTO pisos pilotos	piso-pilotos pisos-piloto pisos-pilotos	pisopilotos pisosopiloto pisospilotos

Tabulka 22: Tvary kompozita *piso piloto*

Kompozitum *piso piloto* se chová stejně jako většina dříve analyzovaných kompozit. Základní varianta *piso piloto* je také nejpoužívanější variantou. Pro plurálové formy platí také standardní model - preferovanou variantou je *pisos piloto*. Druhá používaná varianta *pisos pilotos* má v korpusech pouze malé zastoupení.

PUEBLO FANTASMA

singulár	PUEBLO FANTASMA	pueblo-fantasma	pueblofantasma
plurál	pueblo fantasma pueblos fantasma PUEBLOS FANTASMAS	pueblo-fantasma pueblos-fantasma pueblos fantasma	pueblofantasma pueblosfantasma pueblosfantasma

Tabulka 23: Tvary kompozita *pueblo fantasma*

Kompozitum *pueblo fantasma* se v singuláru vyskytuje v korpusech pouze v této variantě. Ve variantě se spojovníkem se v korpusech neobjevuje ani jednou.

Plurálové formy se tedy odvíjejí od této singulárové formy. Nejčastější variantou je (obvykle minoritnější varianta) *pueblos fantasma*, u které plurálový morfém přibírají obě dvě složky kompozita. Druhou poměrně častou variantou je *pueblos fantasma* a třetí varianta *pueblo fantasma* se objevuje pouze jedenkrát.

RADIO PIRATA

singulár	RADIO PIRATA	radio-pirata	radiopirata
plurál	radio piratas radios pirata RARIOS PIRATAS	radio-piratas radios-pirata radios-piratas	radiopiratas radiospirata radiospiratas

Tabulka 24: Tvary kompozita *radio pirata*

V žádném ze zkoumaných korpusů se nevyskytují varianty kompozita *radio pirata* v jiném než graficky odděleném tvaru. Z plurálových tvarů je jasně dominantní tvar, u kterého plurálový morfém přejímají oba elementy, tedy *radios piratas*. Ostatní dvě varianty - *radio piratas* a *radios piratas* se vyskytují pouze v českém korpusu, a to pouze jednou.

Tvary tohoto kompozita jsou tedy poměrně ustálené jak ve formě singuláru, tak ve formě plurálu.

REY POETA

singulár	REY POETA	rey-poeta	reypoeta
plurál	rey-poetas reyes poeta reyes-poetas	rey-poetas reyes-poeta reyes-poetas	reypoetas reyespoeta reyespoetas

Tabulka 25: Tvary kompozita *rey poeta*

Nejčastější variantou v singuláru tohoto kompozita je varianta graficky oddělená - *rey poeta*. Varianta se spojovníkem *rey-poeta* se vyskytuje velmi málo, a to navíc pouze ve španělských korpusech CREA a CORPES.

Analýza plurálových forem kompozita *rey poeta* je velmi obtížná, neboť ve všech třech korpusech se objevuje pouze jednou tvar *reyes poeta* a *reyes-poetas*.

Z tohoto množství výskytů není možné vyvodit žádnou tendenci s ohledem na preferenci mluvčích při tvorbě plurálové formy. Nízké množství výskytů je pravděpodobně dáno skutečností, že příslušné kompozitum je v plurálové formě potřeba použít opravdu výjimečně.

7.2.2 Shrnutí korpusové analýzy binominálních kompozit

Na předcházejících stránkách byly představeny výsledky korpusové analýzy vybraných 23 juxtapozičních binominálních kompozit.

Pro přehlednost jsou v následující tabulce představeny souhrnné výsledky korpusové analýzy. V tabulce bude znakem X označena nejčastější pravopisná varianta vybraného kompozita.

kompozitum (tvar s mezerou)	s mezerou	se spojovníkem	ortograficky jednotná
año luz	X		
bebé probeta	X		
café teatro	X	X	
coche bomba	X		
coche cama	X		
conferencia cumbre	X		
control antidopaje	X		
cuestión clave	X		
empresa líder	X		
escuela taller	X		
fecha límite	X		
hombre rana	X		
hora punta	X		
mueble bar	X		
noticia bomba	X		
obra cumbre	X		
pájaro carpintero	X		
perro policía	X		
pez espada	X		
piso piloto	X		
pueblo fantasma	X		
radio pirata	X		
rey poeta	X		

Tabulka 26: Shrnutí korpusové analýzy singulárových forem

Z celkové analýzy a také ze souhrnné tabulky vyplývá, že pro binominální juxtapoziční kompozita je nejčastěji zastoupenou variantou v singuláru varianta s mezerou mezi příslušnými elementy daného kompozita.

Následující tabulka shrnuje výsledky korpusové analýzy pro juxta poziční kompozita z pohledu plurálních forem. Znakem X budou opět označeny nejfrekventovanější varianty. Plurální tvary kompozita v podobě pravopisně sjednocené jsme pro přehlednost vynechali, neboť ani pro jedno z analyzovaných kompozit nebyla tato forma nejfrekventovanější variantou.

kompozitum - singulárová forma	plurální tvary s mezerou:			plurální tvary se spojovníkem		
	-s přibírá první element	-s přibírá druhý element	-s přibírají oba elementy	-s přibírá první element	-s přibírá druhý element	-s přibírají oba elementy
año luz	X					
bebé probeta	X					
café teatro	X					
coche bomba	X					
coche cama	X					
conferencia cumbre	X					
control antidopaje	X					
cuestión clave	X					
empresa líder	X					
escuela taller	X			X		
fecha límite	X		X			
hombre rana	X					
hora punta	X					
mueble bar	X					
noticia bomba	X					
obra cumbre			X			
pájaro carpintero			X			
perro policía	X		X			
pez espada	X					
piso piloto	X					
pueblo fantasma			X			
radio pirata			X			
rey poeta	X					X

Tabulka 27: Shrnutí korpusové analýzy plurálních forem

Z výsledků souhrnné analýzy nejfrekventovanějších plurálních forem vybraných kompozit můžeme říci, že, co se týče pravopisného spojení složek daného

kompozita, plurálové tvary analogicky kopírují nejfrekventovanější singulárové tvary. To znamená, že nejčastějšími plurálovými tvary jsou tvary, u kterých jsou elementy kompozita odděleny mezerou. Co se týče forem plurálu, tedy konkrétně otázky, jaký element kompozita přibírá plurálový morfém, či zda jej přibírají oba dva, můžeme říci, že z korpusové analýzy vyplývá skutečnost, že nejčastěji přibírá plurálový morfém pouze první element kompozita (např.: *bebés probeta, empresas líder, noticias bomba, pisos piloto* atd.). Druhou nejfrekventovanější formou tvorby plurálu je přidání plurálového morfému k oběma graficky odděleným elementům kompozita (např.: *obras cumbres, pájaros carpinteros, pueblos fantasmas*). Z korpusové analýzy vyplývá také závěr, že existují kompozita, u kterých je vyrovnaná frekvence užití obou těchto forem, tedy formy s plurálovým morfémem pouze u prvního elementu a formy s plurálovými morfémy u obou elementů (např.: *fechas límite - fechas límites, perros policía - perros policías*).

Jak jsme již zmínili v úvodu praktické části práce, tendence psát plurálový morfém pouze u prvního elementu juxtapozičních kompozit vyplývá ze skutečnosti, že mluvčí vnímají druhý element pouze jako rozvíjející člen hlavy kompozita. Naproti tomu v případech, kdy je plurálový morfém přidáván k oběma elementům zároveň, se jedná o kompozita, u nichž je druhý element vnímán jako neoddělitelná složka, která je nenahraditelná pro daný význam a vyvinula se z konstrukce jmenného přísudku. To samé platí pro případy, kdy se kompozitum v singulárové formě píše v podobě ortograficky jednotné. Takovýchto kompozit jsme v korpusech nenašli mnoho, ale případy, které se objevily, indikují, že syntaktická a sémantická jednota příslušných kompozit napomohla jejich transformaci i v jednotu ortografickou. Zároveň předpokládáme, že do budoucna bude tato tendence pokračovat a ortograficky jednotné varianty budou stále více používány.

7.2.3 Kompozita s adjektivní složkou

Cílem této kapitoly je ověřit, zda vybraná adjektivní a substantivní kompozita s adjektivní složkou mají tendenci k ortografické jednotě, zda je upřednostňována jejich podoba se spojovníkem či jejich podoba dvou vedle sebe postavených slov oddělených mezerou. Kromě kolísání formy se zaměříme také na způsoby přibírání plurálových morfémů jednotlivými elementy v případech, kde bude relevantní tuto skutečnost okomentovat.

Nejčastějším typem kompozit, u kterých dochází ke kolísání forem spojení jednotlivých elementů, jsou především kompozita adjektivní a v menší míře substantivní. Jak již bylo zmíněno v předchozí části práce, tato klasifikace označuje výstupní kategorii příslušného kompozita, jedná se tedy o kompozita, která jsou adjektivy či substantivy.

Pro korpusový výzkum jsme zvolili následující kompozita či elementy kompozit (pro přehlednost psáno ve formě ortograficky jednotné a ve formě singuláru jednotného čísla):

- *hispanoamericano*
- *económicosocial*
- *electro-* (s výstupní kategorií adjektivum/s výstupní kategorií substantivum)
- *radio-*
- *video-* (s výstupní kategorií substantivum)
- *cubalibre*
- *guardiacivil*.

HISPANOAMERICANO

singulár	hispano americano	hispano-americano	HISPANOAMERICANO
plurál	hispano americanos hispanos americano hispanos americanos	hispano-americanos hispanos americano hispanos-americanos	HISPANOAMERICANOS hispanosamericano hispanosamericanos

Tabulka 28: Tvary kompozita *hispanoamericano*

Ve všech třech korpusech se objevují v nejvyšší míře singulárové varianty *hispano-americano* se spojovníkem a *hispanoamericano* psané dohromady. Dalece ovšem převyšuje počtem svých výskytů varianta *hispanoamericano*, které se vyskytuje ve všech zkoumaných korpusech v řádu tisíců, zatímco ostatní varianty mnohonásobně méně. Napříč korpusy se objevuje také verze psaná zvlášť *Hispano Americano*, nicméně ve většině případů se jedná o název dnes již neexistující banky – *Banco Hispano Americano*. Ta v roce 1991 zkrachovala a frekvence výskytů tohoto kompozita narůstá právě v období okolo tohoto roku.

Z plurálových forem je nejčastější varianta odvozená od nejfrekventovanější singulárové formy, tedy varianta *hispanoamericanos*. Z variant psaných jako jedno slovo se žádná další v korpusech nevyskytuje. Analogicky se singulárovými formami je druhou nejčastější variantou *hispano-americanos*. Rozdíl počtu výskytů mezi první a druhou variantou je ovšem výrazný a tato varianta (*hispano-americanos*) i další nalezené formy jsou spíše ojedinělé.

ECONÓMICOSOCIAL

singulár	económico social	ECONÓMICO-SOCIAL	económicocial
plurál	económico sociales económicos social económicos sociales	ECONÓMICO-SOCIALES económicos-social económicos-sociales	económicossociales eeconómicossocial económicossociales

Tabulka 29: Tvary kompozita *económicocial*

Vhodným adjektivním kompozitem pro korpusovou analýzu je dále také kompozitum *económico-social* a další jeho dva výše uvedené tvary.

Výsledky všech tří korpusů se shodují ve skutečnosti, že absolutně nejčastěji zastoupenou variantou je varianta se spojovníkem: *económico-social*. V českém korpusu není rozdíl mezi touto variantou a druhou nejčastější nijak markantní, ovšem ve španělských korpusech se varianta s pomlčkou vyskytuje více jak třikrát častěji než druhá nejvíce používaná varianta, kterou je varianta s mezerou *económico social*. Nejméně často používanou variantou je varianta ve formě jednoho slova *económicocial*, která se ani v jednom z korpusů nevyskytuje více než desetkrát.

Frekvence užití plurálových forem kopíruje singulár s nejčastější a jedinou variantou *económico-sociales*. Dalšími nalezenými variantami jsou varianty s mezerou *económicos sociales* a *económico sociales*.

Specifikem tohoto kompozita je skutečnost, že v korpusu je možné nalézt variantu *económicossociales*, u které vlivem připojení plurálového morfému dochází k zdvojení souhlásky *s* na rozhraní složek kompozita.

ELECTRO- (s výstupní kategorií adjektivum)

Především v odborně zaměřených textech se vyskytují kompozita s první složkou *electro-*. Takovýchto adjektivních kompozit je velké množství: např.: *electromagnético, electromecánico, electronuclear, electrohidráulico, electroenergético* atd. Ve všech zkoumaných korpusech jsou nejčastěji zastoupeny verze ve formě jednoho slova, tedy varianty *electromagnético, electroenergético* atd. Ve španělských korpusech se jiné než jednoslovné varianty tohoto typu kompozit téměř nevyskytují. V českém korpusu je možné dohledat i další možnosti psané podoby těchto kompozit, z nichž častější je varianta se spojovníkem a nejméně zastoupenou je varianta ve formě dvou slov.

Tuto tendenci psát kompozita s prvním elementem *electro-* v podobě ortograficky jednotné přikládáme skutečnosti, že se jedná o element řeckého původu,

tedy kompozita spadající mezi neoklasická kompozita. Tento předpoklad se pokusíme ověřit i u následujícího substantivního kompozita s prvním elementem *electro-* a u dalších kompozit s neoklasickým elementem *video-* a *radio-*.

Plurálové formy adjektivních kompozit s první složkou *electro-* jsou vytvářeny pravidelně, tedy přidáním plurálového morfému *-s* k druhému elementu.

ELECTRO- (s výstupní kategorií substantivum)

Nejčastějším substantivním kompozitem s prvním elementem *electro-* je substantivum *electrodoméstico*, dalšími mohou být *electroterapia*, *electrochoque*, *electrotrén*, *electroenergía* atd. Z korpusové analýzy můžeme odvodit, že stejně jako u adjektivních kompozit jsou preferovány formy psané jako jedno slovo. Ve španělských korpusech se jiné varianty nevyskytují vůbec žádné, v českém korpusu se velmi vzácně vyskytují formy *electro-terapia* nebo *electro choque*.

Výjimku představují kompozita, která vznikla v posledních letech pro pojmenování nových hudebních žánrů, jako je *electropop*, *electrorock* atd. Tato kompozita opět kolísají ve své podobě, tedy objevují se ve formě *electropop*, *electropop* i *electro pop*. Nejčastěji se vyskytuje opět forma jednoho slova, ovšem rozdíly nejsou tak výrazné a dvě další varianty jsou také poměrně hojně využívány.

Také u substantivních kompozit s prvním elementem *electro-* se plurálové formy tvoří výhradně za pomoci plurálového morfému připojenému k druhému elementu. V případě specifických kompozit typu *electropop* či *electrorock* se plurálové formy nevyskytují, neboť pro tato kompozita není plurálová forma relevantní.

RADIO-

U kompozit s prvním elementem *radio-* je třeba rozlišovat z etymologického hlediska dva druhy slov. Prvními jsou slova, u nichž element *radio-* pochází z latinského *radius* (česky rádius), tedy významově související s rádiovým vysláním, např.: *radioprograma*, *radiobúsqueda*, *radiopatrulla*, *radiodifusión*. Druhým typem slov jsou ta, u nichž element *radio-* je etymologicky spjat s chemickým prvkem radium, jsou to tedy kompozita *radioactivo*, *radioterapia* atd.

Z korpusové analýzy vyplývá, že u obou typů kompozit s elementem *radio-* je preferovanou variantou ortograficky jednotná verze. Rozdíl je ale možné spatřovat ve skutečnosti, že druhý z výše uvedených typů kompozita (tedy ten, ve kterém je *radio-*

užito ve smyslu chemického prvku) je výlučně zastoupen pouze v této podobě, zatímco u prvního typu (s elementem *radio-* významově spjatým s rádiovým vysíláním) jsou možné dvě varianty, a to pravopisně jednotná, nebo oddělená mezerou. Varianta se spojovníkem se nevyskytuje ani v jednom z případů. Zajímavé je, že kompozitum *radioprograma* je častěji zastoupeno ve verzi oddělené, tedy *radio programa*, než ve verzi ortografického kompozita.

Na rozdíl mezi těmito dvěma druhy kompozit upozorňuje také Lang⁵⁶, který uvádí, že první typ spjatý s rádiovým vysíláním je pro španělské mluvčí chápán jako více „domácí“, než vědecky zaměřená kompozita druhého typu. Výsledky naší korpusové analýzy jsou v souladu s touto teorií, neboť u prvního druhu kompozit je používána graficky jednotná i oddělená forma. To potvrzuje názor, že mluvčí si jsou vědomi významového vztahu prvního elementu s rádiovým vysíláním, a proto dva elementy kompozita od sebe oddělí mezerou, neboť je pro ně tato spojitost naprosto jasná.

Plurálové formy těchto kompozit se v korpusech opět vyskytují pouze ve formě, u které je plurálový morfém připojen k druhému elementu kompozita.

VIDEO-

Neoklasický element *video-* je zastoupen také u velkého množství španělských kompozit, např.: *videocine*, *videoclub*, *videoclip*, *videojuego*, *videoconferencia* atd. Produktivita tohoto typu kompozit vzrostla s nástupem moderních technologií a mnoho z nich bylo převzato z angličtiny, a to buď ve formě výpůjčky (*videocasete*, *videocámara*), či kalku (*videocinta*, *videograbadora*, *videojuego*).⁵⁷ Na druhou stranu v dnešní době je užívání mnoha z těchto kompozit na ústupu, neboť video je nahrazováno pokročilejšími technologiemi.

Z korpusové analýzy vyplývá, že nejčastěji zastoupenými kompozity s prvním elementem *video* jsou: *videojuego*, *videoclip* a *videoconferencia*. Méně častými jsou *videocasete*, *videocámara* či *videoclub*. Všechna tato kompozita spojuje skutečnost, že nejčastěji jsou používána v ortograficky jednotné podobě. Na druhém místě jsou

⁵⁶ LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997, s. 240.

⁵⁷ Tamtéž, s. 240.

preferovány jejich varianty graficky oddělené s mezerou (př.: *video juego*, *video clip*, *video conferencia*, *video cámara*) a třetí nejméně užívanou variantou je verze se spojovníkem. Verzí se spojovníkem se v korpusech vyskytuje poměrně větší množství (v řádu desítek výskytů) u slov *video-clip*, *video-conferencia* či *video-juego*, což je ovšem dáno vysokou frekvencí výskytu těchto kompozit ve všech jejich variantách. I tak jsou varianty se spojovníkem ze všech tří možných podob nejméně často zastoupené.

Zajímavostí je, že pro kompozitum *videoclip* a jeho pravopisné varianty se v korpusech kromě standardních tvarů plurálu objevují také tvary: *videosclips*, *videos clips* a dokonce i *videos clip*. Podobný případem je i kompozitum *videojuego*, které se v plurálu objevuje ve tvarech: *videosjuegos* a *videos juegos*, pouze výrazně agramatický tvar *videos juego* se v korpusech nevyskytuje. Tendenci k výskytu tvarů *videos clip* přikládáme ke specifičnosti druhého elementu, kterým je anglicismus *clip*, a proto uživatelé jazyka necítí tak silnou potřebu tento druhý element také převádět do plurálové formy *clips*. Proto se zároveň nevyskytují formy jako **videos juego*, neboť druhý španělský element *juego* má ustálenou plurálovou formu a převod kompozita do plurálu tak nečiní uživatelům problém.

CUBALIBRE

singulár	CUBA LIBRE	cuba-libre	cubalibre
plurál	cuba libres cubas libre cubas libres	cuba-libres cubas-libre cubas-libres	CUBALIBRES cubaslibre cubaslibres

Tabulka 30: Tvary kompozita *cubalibre*

Název světoznámého míchaného nápoje původem z Kuby je možné psát několika různými způsoby. Výsledky analýzy tohoto kompozita se ve všech třech zkoumaných korpusech shodují. Nejčastěji je používána varianta ve formě dvou slov - *cuba libre*, dále potom pravopisně jednotná varianta *cubalibre* a verze se spojovníkem se objevuje pouze výjimečně.

Co se týče forem plurálu, u těch se situace mírně liší. Nejfrekventovanější je varianta pravopisně jednotná - *cubalibres*. Pro graficky oddělenou variantu se plurál nejčastěji vytváří přidáním plurálového morfému k oběma elementům, tedy *cubas libres*. Verze *cuba libres* či *cubaslibres* se vyskytuje pouze výjimečně a verze *cubas*

libre se nevyskytuje v žádném ze zkoumaných korpusů. Z variant se spojovníkem se objevuje pouze jedna varianta, a to *cuba-libres*.

GUARDIA CIVIL

singulár	GUARDIA CIVIL (Guardia Civil)	guardia-civil	guardiacivil (Guardiacivil)
plurál	guardia civiles guardias civil GUARDIAS CIVILES ⁵⁸	guardia-civiles guardias-civil guardias-civiles	guardiaciviles ⁵⁹ guardiascivil guardiasciviles

Tabulka 31: Tvary kompozita *guardia civil*

Dle Španělské královské akademie a jejího slovníku *Diccionario panhispánico de dudas*⁶⁰ je psaní kompozita *guardia civil* možné s mezerou i dohromady, ale záleží na konkrétním významu. Odděleně a s velkými písmeny na začátku obou slov je potřeba psát vždy, když se jedná o celou instituci. V případě, že se hovoří o jednotlivém členu španělské *guardia civil*, píše se s malými počátečními písmeny a je možné psát zvlášť i dohromady a slovo mění gramatický rod dle přirozeného rodu osoby, o kterou se jedná. Slovník dále uvádí, že obvyklejší je psaní odděleně, u kterého v plurálu přibírají plurálový morfém oba elementy kompozita, tedy *guardias civiles*. V případě psaní dohromady Španělská královská akademie doporučuje plurál ve formě *guardiaciviles*. Na stejném principu funguje také další kompozitum *guardiamarina/ guardia marina*, které označuje studenta námořní školy.

Analýza korpusů ovšem prokazuje, že formy a způsoby použití tohoto slova jsou různorodější. V singuláru se v korpusu Araneum objevují formy psané dohromady s velkým počátečním písmenem *Guardiacivil* a dále také formy psané dohromady, u kterých je plurálový morfém vložen dovnitř slova, tedy formy *guardiasciviles*. Tyto formy se ovšem objevují pouze u internetových zdrojů s poměrně nedávným datem publikace a v korpusech CREA ani CORPES se nevyskytují. Naproti tomu se v obou španělských korpusech s daty publikace sahajícími až do 80. let 20. století objevují plurálové formy *guardia civiles*, a to v poměrně velkém množství. Převažující plurálovou formou je ovšem varianta *guardias civiles* a ostatní varianty jsou počtem svých výskytů spíše doplňkové.

⁵⁸ plurál doporučený dle *Diccionario panhispánico de dudas*

⁵⁹ plurál doporučený dle *Diccionario panhispánico de dudas*

⁶⁰ DICCIONARIO PANHISPÁNICO DE DUDAS. [online]. [cit. 11. 12. 2015].

7.2.4 Shrnutí korpusové analýzy kompozit s adjektivní složkou

V předcházející části byla představena analýza vybraných kompozit s adjektivní složkou. Jednalo se především o adjektivní kompozita a v menší míře kompozita substantivní, z nichž některá jsou klasifikována jako neoklasická kompozita.

Z korpusové analýzy vyplývá, že u kompozit s oběma složkami adjektivními (např.: *hispanoamericano*, *económico-social*) jsou upřednostňovány pravopisné varianty ve formě jednoslovné či se spojovníkem, z nichž jsou také odvozovány nejčastější plurálové varianty. U kompozit s jednou složkou adjektivní (např.: *cuba libre*, *guardia civil*) jsou preferovány varianty s elementy oddělenými mezerou. Nejfrekventovanější plurálové formy těchto dvou kompozit jsou dle korpusové analýzy *cubalibres* a *guardias civiles*, tedy z pravopisného hlediska odlišné varianty. Nicméně varianta *cubas libres* je také poměrně frekventovaná, a proto i zde můžeme hovořit o analogii frekvence užití singulárních a plurálních forem.

Pro tato kompozita s jednou složkou adjektivní jsme také odhalili velkou tendenci mluvčích používat plurálové morfémy u obou složek kompozita (*guardias civiles*, *cubaslibres*), a to dokonce i u varianty pravopisně jednotné (*guardiasciviles*, *cubaslibres*).

U neoklasických kompozit se potvrdila jasná tendence psát tato kompozita v jednotné podobě, přičemž výjimku tvoří vybraná kompozita s elementem *radio-* ve smyslu radiového vysílání a také některá z moderních kompozit typu *electro pop*, *electro rock*, u kterých je dvouslovná varianta také poměrně výrazně zastoupená.

Plurál neoklasických kompozit se tvoří ve většině případů přidáním plurálního morfému ke druhé složce kompozita. Jedinou výjimkou jsou kompozita s elementem *video-*, u kterých jsou poměrně časté i varianty s plurálním morfémem u první složky.

Z analýzy vyplývá, že u kompozit s adjektivní složkou se objevuje tendence psát oba elementy dohromady ve formě ortograficky jednotného kompozita. Mluvčí tedy přestávají vnímat příslušná adjektiva jako modifikátory substantivní složky a sémantická jednota daných kompozit se projevuje v tendenci k jejich jednotě pravopisné.

Závěr

Cílem této diplomové práce s názvem *Kompozice v současné španělštině* bylo předložit ucelenou klasifikaci španělských kompozit a zachytit aktuální vývojové tendence v této morfologické otázce.

Práce samotná byla rozdělena na dvě části. V první teoretické části, jsme se zabývali tématy spojenými s kompozicí jako morfologickým procesem. Kompozici jsme v rámci slovtvorby vymezili jako proces interní, který, na rozdíl od externích procesů, spočívá v obohacování slovní zásoby jazyka za pomoci vlastních zdrojů. Spolu s kompozicí se mezi interní slovtvorné procesy zařazuje také derivace a parasyntéza. Tyto dva procesy jsme zároveň také definovali, neboť jejich správná definice je nezbytná pro vzájemné odlišení těchto tří procesů.

Před samotnou klasifikací kompozit bylo zároveň potřeba představit nejdůležitější terminologii spjatou se slovtvorbou. Základní slovtvorná terminologie je pro všechny tyto procesy společná. Zaměřili jsme se nicméně detailněji na terminologii spjatou s kompozicí a snažili jsme se v případech, kde to bylo možné, používat pro vysvětlení jednotlivých termínů příklady španělských kompozit.

Klasifikací kompozit existuje v současné španělské lingvistice velké množství. Jejich odlišnost spočívá především ve volbě klasifikačních kritérií. Těmi mohou být mimo jiné syntaktické vztahy mezi elementy kompozita, pravopisná jednotnost elementů, výstupní kategorie daného kompozita, slovnědruhová příslušnost jednotlivých elementů či sémantická kategorie daného kompozita. Pro naši klasifikaci jsme vybrali jako základní kritérium pravopisnou jednotu daných kompozit. Na tomto základě jsme rozlišili dva základní druhy španělských kompozit - ortograficky jednotná kompozita a kompozita syntagmatická (tedy pravopisně nejednotná).

Pro subkategorizaci ortografických kompozit jsme zvolili kritérium výstupní slovnědruhově kategorie daného kompozita a dle tohoto kritéria jsme odlišili kompozita nominální, adjektivní, verbální a adverbiální. Speciální kategorii kompozit, kterou jsme zařadili mezi ortografická kompozita, jsou kompozita neoklasická. Jejich charakteristickým rysem je skutečnost, že alespoň jedna z kompozitních složek je řeckého či latinského původu, a proto se chování těchto kompozit odlišuje od standardních ortografických kompozit.

Vedle ortografických kompozit jsme vyčlenili druhou velkou skupinu - kompozita syntagmatická, jejichž základním rysem je, že nepředstavují pravopisnou jednotu, ale

představují jednotu sémantickou i syntaktickou. Pro subkategorizaci syntagmatických kompozit jsme zvolili jedno z nejčastějších členění, a to dle charakteru jejich složek. Dle tohoto kritéria jsme syntagmatická kompozita rozdělili na kompozita s předložkou, se strukturou N+A a kompozita juxta poziční. V závěru klasifikace syntagmatických kompozit jsme se pokusili o upřesnění rozdílu mezi syntagmatickými kompozity a souslovími za pomoci široké škály příkladů.

Jednu kapitolu jsme v teoretické části práce věnovali také fonologickým zvláštnostem kompozit, a to otázce přízvuku u kompozit a otázce změny hlásek na hranici báзовých morfémů.

V druhé, prakticky orientované části práce, jsme se zaměřili na korpusovou analýzu vybraných kompozit. Jazykové korpusy představují vynikající nástroj, jak ověřit platnost lingvistických hypotéz či určit vývojové tendence v jazyce prostřednictvím analýzy velkého množství dat. Zároveň je velkou výhodou práce s korpusy možnost detailně definovat vyhledávané jevy a také selektovat výsledky dle potřebných kritérií.

V průběhu teoretické části práce jsme identifikovali dvě témata související s kompozicí, které by bylo vhodné prostřednictvím korpusové analýzy prověřit. V první řadě u mnoha kompozit dochází ke kolísání jejich pravopisné podoby. Konkrétně se jedná o skutečnost, že mnohá kompozita nemají jasně ustáleno, zda jsou psána s mezerou mezi složkami kompozita, se spojovníkem či zda jsou psána v podobě jedné lexikální jednotky. Tato nejednotnost se vztahuje jak na singulárové, tak na plurálové tvary. Druhé téma, které jsme se rozhodli podrobit korpusové analýze, byla problematika plurálových tvarů vybraných kompozit. Vzhledem k charakteru juxta pozičních kompozit dochází k nejednotnosti mezi mluvčími při tvorbě jejich plurálových variant. Existují kompozita, u kterých přibírají plurálový morfém obě složky, či pouze jedna nebo druhá složka. Problematika plurálových forem se zároveň prolíná s problematikou pravopisné jednoty, a proto jsme museli u plurálových variant prostřednictvím korpusů zanalyzovat velké množství tvarů.

Cílem korpusové analýzy bylo prokázat, jaké pravopisné formy převládají u vybraných kompozit v singuláru i v plurálu a jakým způsobem daná kompozita tvoří plurál.

Pro korpusovou analýzu jsme vybrali tři odlišné jazykové korpusy - korpus Araneum spravovaný Ústavem českého národního korpusu a dva korpusy Španělské královské akademie - CREA a CORPES XXI. Texty obsažené v jednotlivých korpusech se

liši geografickým i časovým původem a také obsahují rozdílné druhy textů, a proto věříme, že použití těchto tří korpusů zároveň poskytuje validní výsledky.

Pro korpusovou analýzu jsme vybrali 23 juxta pozičních kompozit tvořených dvěma nominálními složkami a dále několik kompozit s adjektivní složkou. Jejich výběr byl proveden s ohledem na frekvenci užití jednotlivých kompozit, aby tato frekvence byla co nejvyšší, a tak i výsledky analýzy co možná nejrelevantnější. Druhým hlediskem pro výběr byla předpoklad, že u daných kompozit bude tendence ke kolísání jejich forem.

U první větší skupiny kompozit juxta pozičních tvořených dvěma nominálními složkami jsme v první řadě ověřovali způsob spojení jednotlivých složek kompozita. U většiny z nich převládá varianta s mezerou (tedy např.: *coche cama*, *pez espada*, *radio pirata* atd.). Existují ovšem kompozita, u nichž jsou frekventované i varianty se spojovníkem (*café-teatro*, *coche-bomba*). Korpusová analýza zároveň prokázala, že nejméně frekventovanými variantami jsou varianty pravopisně jednotné, nicméně u následujících kompozit se alespoň několikrát tyto formy vyskytly: *mueblebar*, *cohecama*, *cochebomba*, *cafeteatro*.

Pro plurálové formy juxta pozičních kompozit bylo díky korpusové analýze ověřeno, že z pravopisného hlediska je ve většině případů kopírována frekvence užití singulárních forem. Tedy ve většině případů převládají plurálové formy s mezerou mezi jednotlivými elementy. Dále bylo zkoumáno také samotné přibírání plurálových morfémů. U této otázky jsme ověřili, že nejčastěji dochází k připojení plurálového morfému k první složce kompozita (např.: *conferencias cumbre*, *empresas líder*, *pisos piloto*). Existují ovšem také kompozita, u nichž převládají tvary s plurálovými morfémy u obou složek (např.: *pájaros carpinteros*, *pueblos fantasmas*, *radios piratas*) či jsou tvary s jedním a dvěma plurálovými morfémy ve frekvenci užití vyrovnané (*fechas límite* - *fechas límites*, *perros policía* - *perros policías*).

Zajímavým zjištěním je skutečnost, že pro některá kompozita byly nalezeny také plurálové tvary ortograficky jednotné varianty, u kterých byl plurálový morfém vložen mezi jednotlivé složky kompozita (např.: *cochesbomba*, *mueblesbares*). Skutečnost, že juxta poziční kompozita se v singuláru i v plurálu objevují i v ortograficky jednotné formě indikuje, že mluvčí začínají daná kompozita vnímat jako jedno slovo.

Druhou zkoumanou skupinou byla kompozita s oběma či jednou složkou adjektivní a dále kompozita s neoklasickým elementem. U kompozit s oběma složkami adjektivními jsme prostřednictvím korpusů ověřili, že jsou upřednostňovány tvary pravopisně jednotné

(*hispanoamericano*) či se spojovníkem (*económico-social*), a to jak v singuláru, tak v plurálu. Pro kompozita s jednou složkou adjektivní je nejčastější variantou forma s mezerou mezi složkami (*cuba libre*, *guardia civil*). Díky korpusové analýze jsme i u těchto kompozit mohli potvrdit, že existují plurálové formy ortograficky jednotné, u kterých přibírá plurálový morfém první složka (*económicossociales*, *cubaslibres*, *guardiasciviles*).

Analýza neoklasických kompozit prokázala jejich jednoznačnou tendenci k pravopisné jednotě, čímž jsme zároveň potvrdili správnost jejich zařazení mezi ortografická kompozita. Neoklasický element má tedy jednoznačný vliv na unifikaci elementů kompozita, avšak i u těchto případů můžeme nalézt výjimky. Například neoklasický element *radio-* ve smyslu radiového vysílání, má ve srovnání s druhou jeho významovou rovinou spojenou s chemickým prvkem menší tendenci k pravopisnému sjednocování příslušného kompozita. Dalšími příklady kompozit s neoklasickým elementem, které jsou odděleny mezerou, jsou nedávno vzniklá kompozita typu *video rock*, *video pop* atd.

Plurálové tvary neoklasických kompozit se nejčastěji tvoří připojením plurálového morfému k druhé složce kompozita, ovšem u kompozit s elementem *video-* byly v korpusech nalezeny také výskyty s plurálovým morfémem u první složky (např.: *videos juegos*, *videos clips* atd.)

Na závěr bychom rádi také upozornili na skutečnost, že výsledky v použitých korpusech se ve většině případů navzájem shodovaly, čímž jsme ověřili platnost námi předložených výsledků a zároveň potvrdili obecnou platnost výsledků analýz, pro které byl jakýkoliv z těchto tří korpusů použit.

Resumen

El propósito de este trabajo llamado *La composición en el español actual* fue presentar una clasificación de los compuestos españoles de manera compleja y a la misma vez analizar la situación actual de este tema lingüístico.

El trabajo mismo está dividido en dos partes. En la primera parte - la parte teórica - explicamos los temas relacionados con la composición. Definimos la composición como proceso interno de la creación léxica. Es decir, la lengua utiliza sus propios recursos para enriquecer su léxico, a diferencia de los procesos externos que utilizan recursos ofrecidos por idiomas extranjeros. Entre procesos internos de la creación léxica se incluye aparte de la composición también la derivación y la parasíntesis. Para poder diferenciar estos tres procesos entre sí definimos también los dos procesos restantes mencionados arriba.

Antes de empezar con la clasificación de los compuestos presentamos también terminología relacionada con la creación léxica. Esta terminología es común a todos los procesos de creación léxica; sin embargo, nos centramos en la terminología ligada a la composición y nos servimos de ejemplos de compuestos españoles para explicar los términos usados.

Hay un gran número de diferente clasificaciones de compuestos españoles que parten de diferente criterios para elaborar la clasificación. Se trata de criterios de relaciones sintácticas entre los elementos compositivos, de criterio ortográfico, de criterio semántico, de criterio de la clase de palabra o sea de compuesto final o sea de elementos compositivos que forman compuestos, etc.

Para nuestra clasificación elegimos como criterio básico la unidad ortográfica de los compuestos. A partir de este criterio distinguimos dos grupos básicos de compuestos - compuestos ortográficos (ortográficamente unidos) y compuestos sintagmáticos (ortográficamente separados). Luego subdividimos los compuestos ortográficos según el criterio de clase de palabra en la que pertenece el compuesto respectivo, es decir, dividimos compuestos ortográficos en compuestos nominales, adjetivales, verbales y adverbiales. Dedicamos además un capítulo separado al tema de compuestos neoclásicos que pertenecen a compuestos ortográficos, sin embargo por su carácter y su comportamiento especial se merecen un capítulo aparte.

Además de compuestos ortográficos diferenciamos segundo grupo de compuestos - compuestos sintagmáticos. Se caracterizan por unidad semántica y

sintáctica sin estar unidos ortográficamente. Estos compuestos los dividimos en tres subgrupos - compuestos con preposición, compuestos con estructura N+A y compuestos yuxtapuestos - lo que es una división usada por la mayoría de lingüistas. Al final de la clasificación de compuestos dedicamos una parte del trabajo a especificación de diferencias entre los compuesto sintagmáticos y los sintagmas sirviéndonos de una serie de ejemplos del español. Terminamos la parte teórica por especificidades fonológicas de los compuestos, es decir por el tema del acento y el tema del cambio de fonemas al límite de elementos compositivos en los compuestos ortográficos.

En la segunda parte del trabajo, la parte práctica, nos centramos en el análisis lingüístico del uso de los compuestos utilizando corpus lingüísticos. Los corpus lingüísticos presentan un instrumento perfecto para verificar la validez de diferentes hipótesis o para determinar tendencias actuales del desarrollo de una lengua. A la misma vez al trabajar con los corpus hay una gran ventaja de poder definir detalladamente tanto los datos de búsqueda que los resultados.

A lo largo de la parte teórica identificamos dos temas relacionados con la composición que nos parecían oportunos al análisis lingüístico. Primero, fue la vacilación de los compuestos en cuanto a su forma ortográfica, es decir, si se escriben con guion, con espacio o como unidad ortográfica. Esta vacilación afecta tanto las formas del singular como del plural. Segundo, fue la vacilación de los compuestos en cuanto a su forma plural que ocurre sobre todo en compuestos yuxtapuestos. Su peculiar forma da lugar a que los hablantes están inseguros al formar su plural. Es decir, la cuestión es si el morfema plural aceptan los dos elementos compositivos, solamente el primero o solamente el segundo. A la vez esta problemática se combina con la problemática de unidad ortográfica de los compuestos y surge un número grande de formas posibles aptas para ser analizadas en el corpus lingüístico.

El objetivo del análisis lingüístico fue verificar qué formas ortográficas prevalecen en seleccionados compuestos tanto en el plural como en el singular y qué formas del plural de respectivos compuestos son mayoritarias.

Elegimos tres corpus lingüísticos diferentes para el análisis lingüístico - corpus Araneum de la Universidad Carolina de Praga y dos corpus de la Real Academia Española - CREA y CORPES XXI. Textos incluidos en estos corpus varían en su

procedencia geográfica, en su año de publicación y provienen de diferente tipos de textos. Así se puede asegurar la validez de resultados que los corpus ofrecen.

Para el análisis lingüístico seleccionamos 23 compuestos yuxtapuestos formados por dos sustantivos y varios compuestos yuxtapuestos con una parte composicional adjetiva. En su selección tomamos en cuenta frecuencia de su uso para que sean suficientemente frecuentes en los corpus y así los resultados sean válidos. Segundo punto de vista que tomamos en cuenta al seleccionar los compuestos para el análisis fue su propensión a vacilación de formas.

Al analizar los compuestos yuxtapuestos que elegimos nos centramos primero en el modo de unión de sus elementos compositivos. En la mayoría de casos prevalece la forma con espacio (*coche cama, pez espada, radio pirata, etc.*). No obstante, hay compuestos que frecuentemente aparecen con guion (*café-teatro, coche-bomba*). Además comprobamos que la forma menos frecuente es la ortograficamente unida, sin embargo, existen compuestos que también encontramos en esta forma (*mueblebar, cochecama, cochebomba, cafeteatro*). Esta tendencia indica que en muchos casos los hablantes perciben estos compuestos como unidades léxicas y estos ya pierden su carácter composicional.

En cuanto a formas plurales de compuestos yuxtapuestos a través del análisis comprobamos que las formas preferidas del plural copian el modelo de frecuencia de formas del singular así que la forma más frecuente es la forma con espacio entre elementos compositivos. Otro tema estudiado fue la formación del plural de los compuestos. Resultados del análisis de los corpus indican que en la mayoría de casos es el primer elemento del compuesto que acepta el morfema plural (*conferencias cumbre, empresas líder, pisos piloto*). Hay también compuestos con morfemas plurales adjuntados a los dos elementos compositivos (*pájaros carpinteros, pueblos fantasmas, radios piratas*) o hay compuestos cuales frecuencia de uso del plural con uno o dos morfemas plurales es igualada (*fechas límite - fechas límites, perros policía - perros policías*).

Lo que queríamos subrayar es el hecho de que algunos compuestos forman plural también de su forma ortograficamente unida y aceptan el morfema plural entre los elementos compositivos (*cochesbomba, mueblesbares*). Este hecho nos indica una tendencia en unificar estos compuestos.

Segundo grupo que analizamos fueron compuestos con uno o dos elementos compositivos adjetivales y compuestos con elemento neoclásico. En cuanto a compuestos con dos elementos adjetivales comprobamos que son preferidas sus formas ortográficamente unidas (*hispanoamericano*) o con guion (*económico-social*), tanto en el singular como en el plural. Compuestos con un elemento adjetival suelen aparecer mayoritariamente con espacio entre sus elementos (*cuba libre*, *guardia civil*). No obstante, gracias al análisis lingüístico averiguamos que incluso existen formas del plural con el morfema del plural adjuntado al primer elemento (*económicossociales*, *cubaslibres*, *guardiasciviles*).

Compuestos neoclásicos casi unánimamente aparecen ortográficamente unidos lo que confirmó nuestra clasificación de ellos entre compuestos ortográficos. Elementos neoclásicos así tienen influencia innegable en este proceso de unificación, sin embargo se pueden encontrar excepciones. Se trata por ejemplo del elemento *radio-* con significado de radiodifusión que aparece también en formas ortográficamente separadas a diferencia de este elemento con significado de elemento químico que aparece solamente en forma unitaria. Había otros ejemplos de compuestos neoclásicos que tenían sus elementos separados con espacio como *video rock*, *video pop*. En nuestra opinión esta forma suya se debe a su recién aparición en la lengua española.

Las formas plurales de los compuestos neoclásicos se forman en mayoría de los casos añadiendo el morfema plural al final del segundo elemento (*radioterapias*, *videoclips*), pero a lo largo del análisis encontramos también formas con morfema plural en el primer elemento (*videos juegos*, *videos clips*, etc.).

Para terminar queríamos añadir otro resultado de nuestro análisis que realizamos en tres corpus diferentes. Resultados obtenidos por los tres corpus mayoritariamente eran idénticos así que averiguamos tanto la validez de nuestros resultados como la validez de datos ofrecidos por los tres corpus en general.

Bibliografie

- ARONOFF, Mark. Word formation in generative grammar. In: *Linguistic Inquiry Monographs Cambridge, Mass.*, 1976, 1: 1-134. [online]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/412595?seq=1#page_scan_tab_contents.
- ARQUIOLA, Elena Felíu. Palabras con estructura interna. In: *Panorama de la lexicología*. 2009. s. 51-80. [online]. Dostupné z: http://www.contrastiva.it/baul_contrastivo/dati/sanvicente/contrastiva/l%C3%A9xico%20y%20fraseologia%20contrastiva/De%20Miguel,%20Panorama_de_la_lexicolog%C3%ADa.pdf.
- BAUER, Laurie. *Morphological productivity*. Cambridge University Press, 2001.
- BENVENISTE, Emile. Fondements syntaxiques de la composition nominale. In: BENVENISTE, Emile. *Problèmes de linguistique générale vol. 2*, Paris, Gallimard, s. 145-162. 1974.
- BUSTOS GISBERT, Eugenio. *La composición nominal en español*. Universidad de Salamanca, 1986. [online]. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/La_composici%C3%B3n_nominal_en_espa%C3%B1ol.html?id=PovcSBLYcMoC&redir_esc=y.
- CORBIN, Danielle. La morphologie lexicale: bilan et perspectives. In: *Travaux de linguistique* No. 23. Louvain-la-Neuve: Duculot, s. 33-56.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Karolinum Press, 2011.
- DEMONTE, Violeta; BOSQUE, Ignacio. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Espasa Calpe, 1999.
- DU, Lifang; ZHANG, Xuezhong. A Survey of the Measurements of Morphological Productivity. In: *English Language Teaching*, 2010, 3.1: s. 60. [online]. Dostupné z: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/elt/article/viewFile/5214/4331>
- EZQUERRA, Manuel Alvar. *La formación de palabras en español*. Arco libros, 1993.
- GARCÍA-MEDALL VILLANUEVA, Joaquín A. Neología y productividad morfológica. In: *Thesaurus: Boletín del instituto Caro y Cuervo*, 1997, 52.1: 94-116. [online]. Dostupné z: http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/52/TH_52_123_094_0.pdf
- LANG, Mervyn. F. *Formación de palabras en español. Morfología de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Cátedra, 1997.
- LIEBER, Rochelle; STEKAUER, Pavol (ed.). *The Oxford handbook of compounding*. OUP Oxford, 2009. [online]. Dostupné z: http://fdslive.oup.com/www.oup.com/academic/pdf/13/9780199219872_chapter1.pdf
- MIRANDA POZA, José Alberto. *La formación de palabras en español*. Salamanca: Colegio de España, 1994.
- RAMOS, Gloria Guerrero. *Neologismos en el español actual*. Arco libros, 1995.
- SCALISE, Sergio. *Generative Morphology*. Foris Publication, Dordrecht - Holland/Rieverton, 1986.
- ŠTICHAUER, Pavel. *Tvoření slov v současné italštině*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2007.
- ŠTICHAUER, Pavel. *Derivace a kompozice v diachronní perspektivě: nomina agentis ve vývoji italštiny*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2008.
- VARELA ORTEGA, Soledad. *Fundamentos de morfología*. Madrid: Síntesis, 1996.

- VARELA ORTEGA, Soledad. Sobre las relaciones de la morfología con la sintaxis. In: *Revista Española de Lingüística*, 1999, 29. 2, s. 257-281. [online]. Dostupné z: http://commonweb.unifr.ch/artsdean/pub/gestens/f/as/files/4740/29480_160848.pdf.
- ZAVADIL, Bohumil; ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Karolinum, 2010.

Korpusy a slovníky:

- DICCIONARIO PANHISPÁNICO DE DUDAS. [online]. Dostupné z: <http://www.rae.es/recursos/diccionarios/dpd>.
- CORPES - CORPUS DEL ESPAÑOL DEL SIGLO XXI. [online]. Dostupné z: <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/corpes-xxi>.
- CREA - CORPUS DE REFERENCIA DEL ESPAÑOL ACTUAL. [online]. Dostupné z: <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/crea>.
- ARANEUM HISPANICUM MAIUS. [online]. Dostupné z: <https://kontext.korpus.cz/>.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Schéma slovotvorného pravidla	16
Tabulka 2: Rozdělení neoklasických kompozit dle vnitřní struktury	34
Tabulka 3: Tvary kompozita <i>año luz</i>	47
Tabulka 4: Tvary kompozita <i>bebé probeta</i>	47
Tabulka 5: Tvary kompozita <i>café teatro</i>	47
Tabulka 6: Tvary kompozita <i>coche bomba</i>	48
Tabulka 7: Tvary kompozita <i>coche cama</i>	48
Tabulka 8: Tvary kompozita <i>conferencia cumbre</i>	49
Tabulka 9: Tvary kompozita <i>control antidopaje</i>	49
Tabulka 10: Tvary kompozita <i>cuestión clave</i>	50
Tabulka 11: Tvary kompozita <i>empresa líder</i>	50
Tabulka 12: Tvary kompozita <i>escuela taller</i>	50
Tabulka 13: Tvary kompozita <i>fecha límite</i>	51
Tabulka 14: Tvary kompozita <i>hombre rana</i>	51
Tabulka 15: Tvary kompozita <i>hora punta</i>	52
Tabulka 16: Tvary kompozita <i>mueble bar</i>	52
Tabulka 17: Tvary kompozita <i>noticia bomba</i>	52
Tabulka 18: Tvary kompozita <i>obra cumbre</i>	53
Tabulka 19: Tvary kompozita <i>pájaro carpintero</i>	53
Tabulka 20: Tvary kompozita <i>perro policía</i>	54
Tabulka 21: Tvary kompozita <i>pez espada</i>	54
Tabulka 22: Tvary kompozita <i>piso piloto</i>	54
Tabulka 23: Tvary kompozita <i>pueblo fantasma</i>	55
Tabulka 24: Tvary kompozita <i>radio pirata</i>	55
Tabulka 25: Tvary kompozita <i>rey poeta</i>	55
Tabulka 26: Shrnutí korpusové analýzy singulárových forem	56
Tabulka 27: Shrnutí korpusové analýzy plurálových forem	57
Tabulka 28: Tvary kompozita <i>hispanoamericano</i>	59
Tabulka 29: Tvary kompozita <i>económicosocial</i>	60
Tabulka 30: Tvary kompozita <i>cubalibre</i>	63
Tabulka 31: Tvary kompozita <i>guardia civil</i>	64